

MALEVICS-KRONOLÓGIA

Kazimir Malevics
(1878–1935)

MALEVICS- KRONOLÓGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: SZÖLLŐSI-NAGY ANDRÁS

NYÍLT STRUKTÚRÁK MŰVÉSZETI EGYESÜLET
OPEN STRUCTURES ART SOCIETY · 2015

Előszó

Mode d'emploi

Kazimir Malevics száz éve alkotta meg a XX. század művészetének történetében sorsdöntő fontosságú emblematikus fekete négyzetét fehér alapon. Ez az egy mű, a *Черный квадрат*, elképesztő hatással volt kora művészetére. Talán nem túlzás azt állítani, hogy mind a mai napig heves viták zajlanak róla – a hódolattól az utálatig. Hatással volt jó néhány dologra, amit az ember azóta alkotott – az épületektől a teáskannán át az öltözködésig.

Társaságunk (OSAS), amely a konkrét művészet elterjesztését és megismerését tartja elsődleges feladatának, természetesen a hódolók csoportjába tartozik. Egyrészt ez a mostani, *Gondolatok a fekete négyzet körül* című, *Hommage à* típusú OSAS-tárlat elsődleges oka, másrészt viszont szeretnénk bemutatni, hogy a száz év előtti műre hogyan rezonál a kortárs művész – az újraértelmezéstől a csipkelődésig.

Malevicsről remek kötetek és katalógusok tucatjai jelentek meg különböző nyelveken, amelyek sorába szervesen illeszkednek a nagyszerű magyar tanulmányok is. Sok-sok életrajzi adat és adalék bújjik meg ezeknek a munkáknak a mélyén Malevicset és kontextusát átfogóbban megértendő, de úgy tűnik, hogy egy gereblye, amely megpróbálná az adatokat rendezett kupacba terelni, mégiscsak hiányzott.

Ezt a gereblyét próbálja munkánk összeeskábálni és működtetni. Ami az Előszó után következik, abban semmi eredeti nincs (eltekintve néhány észrevett izgalmas összefüggés felvillantásától és egy-két pimasz megjegyzéstől). Az anyag

a különböző nyelveken megjelent publikációkból összegereblyézett kupac: olyan halmaz, amelynek elemei mások munkáiból vagy Malevics leveleiből lettek át-
emelve. Egyfelől tehát utánközlés, másfelől kompiláció, megfogadva a derék pro-
fesszor doktoranduszának szóló tanácsát: „Édes fiam, olvass el száz könyvet ala-
posan, aztán írd meg belőlük a százegyediket – nagy hibát nem tudsz véteni.”

Feladatunk a rendezett halmaz előállítás volt az itt-ott elszórt adatokból, ahol
a rendet az idő és a kontextus – a történelmi és az emberi – adja meg. Nagy él-
vezet volt ezt a rendezett halmazt megszerkeszteni, mert rendkívül izgalmas dol-
gokra és kapcsolatokra leltünk az elemei között. Nem titkolt szándékunk volt a
magyar szál láthatóvá tétele a malevicsi kontextusban. (Szelíden hozzátéve, hogy
az a bizonyos magyar szál elsősorban Kassák Lajos, Moholy-Nagy László és Kállai
Ernő hihetetlen szervezőmunkájának köszönhetően külhonban tekeredett...
a magyar hivatalos művészeti akadémiák, úgy tűnik, mindig is vakok voltak az új
dolgokra; ez azóta sem látszik változni.) A magyar kapcsolat, bár talán sokak szá-
mára meglepő lehet, igen jelentős a konstruktivizmus nemzetközi kiterjedése-
sében.

Végül egy rövidke használati segédlet: a rendezőelv a kötetben az idő. Azon
belül minden egyes eseményt külön bekezdésben tálalunk – ez lehet nyúlfarknyi
adat, de egy esemény részletesebb leírása is. Az időt illetően meg kell említeni,
hogy itt-ott akadnak bizonytalanságok Maleviccsel kapcsolatban. Hogy mást ne
mondjunk, már a születési éve körül is... Az is ismert, hogy Malevics néha rugal-
masan kezelte a datálás kérdését, amibe persze esetenként a politika borzalmai
is beleszóltak. Egy-egy bekezdés a kronológiák szokásos szerkezetét követi,
tehát: *mikor, hol, ki(k), mit tettek és mi/ki(k) kapcsolódhatnak* mindezekhez. Mi-
után elég nagy bizonytalanság uralkodik a cirill betűk átírása körül, és néha a
„Herz-féle szalámiban/Sokkal sűrűbb a só”-szindrómát is fel lehet lelni a szakiro-
dalomban, a fontos események és szereplők nevét első előfordulásukkor eredeti
orosz írásmódjuk szerint is közöljük. Néhány részletesebb adalék és a tágabb
kontextus megismeréséhez jegyzetekkel láttuk el a szöveget, remélve, hogy se-
gítik, nem pedig gátolják a megértését. Forrásainkat, amelyek a Malevics-iroda-

lomnak csupán egy kis részét fedik le, a szöveg végén közöljük a bőven burjánzó
orosz rövidítések feloldásával együtt. Hogy könnyebb legyen az eligazodás a szá-
raz szövegben, néhány Wikipédia commons státuszú vonatkozó illusztrációval
igyekeztünk az anyagot színesíteni és emészthetőbbé tenni.

Bár iparkodtunk tömörségre, ugyanakkor viszonylagos teljességre törekedni
Malevics munkásságának kronológiájában, szinte biztos, hogy így is kimaradtak
fontos dolgok. Hibáinkat kijavítandó, kérjük a nyájas Olvasót, hogy küldje el hi-
balistáját, amelynek figyelembevételével állandóan felújíthatjuk és frissen tart-
hatjuk az OSAS-honlap kronológiájának Malevicsre vonatkozó részeit.

Legeslegvégül: bár a szöveg fele idézet másoktól, reméljük, hogy olvastán az
Olvasó nem azt a következtetést vonja le végül, beh kár, hogy a másik fele nem
az volt.

Lectori salutem.

SZÖLLÖSI-NAGY ANDRÁS

MALEVICS-KRONOLÓGIA

1878 (1879?)¹

Február 23-án (a pravoszláv naptár szerint² 11-én) az Orosz Birodalom Kijevi Kormányzóságához tartozó Kijev (Ukrajna) közelében, a lengyel római katolikus etnikai kisebbséghez tartozó Seweryn és Ludwika Malewicz gyermekeként megszületik Kazimir (Szeverinovics) Malevics [Казимир Северинович Малевич], az általa később gyakran használt lengyel helyesírással: Kazimierz Malewicz. Kétnyelvű környezetben nő fel.

1896

A Malevics család Kurszkba költözik. Kazimir megismeri Ivan Siskin [Иван Иванович Шишкин, 1832–1898] és Ilja Rjepin [Илья Ефимович Репин, 1844–1930] műveit, és fő feladatának a természet minél hűbb másolását tűzi ki. Moszkvában szeretne akadémiai képzésben részesülni. Tanulmányai költségeinek fedezésére a vasútnál vállal műszaki rajzoló állást.

Kazimir Malevics Kurszkban, 1902–1903 körül →

1899

Malevics feleségül veszi Kazimira Ivanovna Zgleicet (Zglejtát), első feleségét, akitől két gyermeke születik: Anatolij (1902–1909) és Galina (?–1973).

1902

- Meghal Malevics apja.

← Malevics és fia, Anatolij, 1902

1903

- Malevics Kurszkban állít ki.

1904

- Malevics az ősz folyamán Moszkvába megy. 1904-től 1910-ig a Moszkvai Festészeti, Szobrászati és Építészeti Iskolában, illetve Fedor Rerberg (1865–1938) magán-festőiskolájában tanul.

Kazimir Malevics: Virágáruslány, 1903

1905

- Malevics hazamegy Kurszkba, impresszionista képeket fest. Az ősz során visszatér Moszkvába, és decemberben részt vesz a felkelésben.

1906

- Malevics Fedor Rerberg műtermében dolgozik.

1907

- Malevics a családjával Moszkvába költözik. Két vázlattal részt vesz a Moszkvai Művésztsársaság XIV. tárlatán. Első alkalommal említik munkáját katalógusban. A tár-

laton kiállítók között van Vlagyimir Burljuk [Владимир Давидович Бурлюк, 1886–1917], Natalja Goncsarova [Наталья Сергеевна Гончарова, 1881–1962], Vaszilij Kandinszkij [Василий Васильевич Кандинский, 1866–1944], Mihail Larjonov [Михаил Фёдорович Ларионов, 1881–1964], Alekszej Morgunov [Алексей Моргунов, 1884–1935] és Alekszandr Sevcsenko [Александр Шевченко, 1882–1948].

- Április–május során rendezik Nyikolaj Rjabusinszkij (1877–1951) támogatásával Moszkvában a Golubaja Roza (Kék Rózsa) szimbolista művészcsoport kiállítását, amely mély benyomást gyakorol Malevicsre.

- Április–májusban látható az első *Aranygyapjú* [Золотое руно, Zolotoje runo] című kiállítás, amelyen Goncsarova és Larjonov művei láthatók, valamint egy nagyobb válogatás kortárs francia művészekről.³

- Az év végén a David [Давид Давидович Бурлюк, 1882–1967] és Vlagyimir Burljuk testvérpár rendezti a Moszkvában és Pétervárott látható *Koszorú* [Венок] című kiállítás-sorozat első tárlatát.

1908

- Malevics részt vesz a Moszkvai Művésztsársaság XV. és XVI. tárlatán. Az év végén freskófestészeti stúdiumba kezd.

1909

- Malevics Fedor Rerberg festőiskolájában, valamint a Moszkvai Művésztsársaság XVII. kiállításán állít ki. Felesége elhagyja, majd visszatér a gyerekekért. Anatolij fia tifuszban meghal. Egy pszichiáter lánya, Szófia Mihajlovna Rafalovics (18??–1925) lesz Malevics partnere, majd második felesége. A Rafalovics családnak a Moszkva melletti Nyemcsinovkában van dácája.

- Az év végén Malevics utoljára vesz részt a Moszkvai Művésztsársaság kiállításán.

1910

- Áprilisban Malevics kiállít a Kurszki Művészeti Társaság kiállításán.

■ Decemberben, egy Arisztarh Lentulov [Аристарх Васильевич Лентулов, 1882–1943], Natalja Goncsarova és Mihail Larjonov szervezte kiállítás kapcsán Moszkvában megalakul a Bubnovij Valet [Káro Bubi] csoport. Első kiállítása Goncsarova és Larjonov szervezésében december 10-től 1911. január 16-ig látható a Bolszaja Dimitrovka utcai Levinszon-házban. A kiállító orosz művészek: V. Sz. Bart, David Burljuk, Vlagyimir Burljuk, Alekszandra Exter [Александра Александровна Экстер, 1882–1949], Robert Falk (Роберт Рафаилович Фальк, 1886–1958), Artur Fonvizin (Артур Владимирович Фонвизин, 1882–1973), Natalja Goncsarova, Pjotr Koncsalovszkij (Пётр Петрович Кончаловский, 1876–1956), Alekszandr Kuprin (Александр Иванович Куприн, 1870–1938), Mihail Larjonov, Arisztarh Lentulov (Аристарх Васильевич Лентулов, 1882–1943), Kazimir Malevics (*Fürdőző nő* című képeivel), Ilya Maskov (Илья Иванович Машков, 1881–1944) és Alekszej Morgunov (1884–1935). Münchenből Alexei von Jawlensky (1867–1941), Vaszilij Kandinszkij, A. Konoldt, Gabriele Münter (1877–1962), Marianne von Werefkin (Марианна Владимировна Верёвкина, 1860–1938), valamint két párizsi kubista: Henri Le Fauconnier (1881–1946) és Albert Gleizes (1881–1953) állít ki a csoport első tárlatán.

■ Decembertől feltehetően 1911 februárjáig tart az első *Moszkvai Szalon: Akvarellek és vázlatok* Natalja Goncsarova, Kazimir Malevics, Mihail Larjonov, Alekszej Morgunov, Vlagyimir Tatlin [Владимир Евграфович Татлин, 1885–1953] és mások munkáival. Malevics sárga (szentek és angyalok), fehér és vörös (fürdőzők) szorozatait állítja ki.⁴

1911

■ Április 13. és május 10. között látható a Szozuz Mologyozs [Ifjúsági Szövetség] második kiállítása Petrográdon, Vlagyimir Tatlin, Varszt (Varvara Sztjeperonova; Варвара Фёдоровна Степанова, 1894–1958), Vlagyimir és David Burljuk, Natalja Goncsarova, Mikhail Larjonov, Kazimir Malevics, Olga Rozanova [Ольга Владимировна Розанова, 1886–1918] és mások munkáiból.

■ Már kezdettől fogva ellentétek voltak a Bubnovij Valet csoportban. Mihail Larjonov és Natalja Goncsarova április 11-én megalakítják a radikális Oszlinúj hvoszt [Szamár-farok] neoprimitív festőkből álló csoportot. Tagjai között van Mihail Le Dantiu (1891–1917), Marc Chagall [Moise Zaharovics Sagalov, másként Moische Segal, Марк Захарович Шагал, Мойше Хацкелевич Сегалов, 1887–1985], Kazimir Malevics, Alekszandr Sevcsenko, Kiril Zdanovics és Maurice Fabbri.

■ Októberben formálisan is megalakul a Szamár-farok. Alapító okiratukban rögzítik, hogy „a Művészeti Egyesület célja modern elvek elterjesztése a képzőművészettel kapcsolatban. Tevékenységi területük Moszkva”.

1912

■ Januárban látható az Ifjúsági Szövetség harmadik kiállítása Petrográdon. Malevics is kiállít.

■ A müncheni Galerie Goltzban januárban nyílik a Blaue Reiter második kiállítása, többek között Pablo Picasso, Georges Braque, Vaszilij Kandinszkij, Paul Klee, Natalja Goncsarova, Mihail Larionov és Kazimir Malevics munkáival.

Január 25. és február vége (március eleje?) között rendezi Moszkvában Robert Falk, Pjotr Koncsalovszkij és Arisztarh Lentulov a Káro Bubi második kiállítását. Malevics, Larjonov és Goncsarova a túlzottan tartott nemzetközi részvétel miatt nem vesz részt a fontos tárlaton, ahol számos nyugati művész kiállít.

■ Larjonov és Goncsarova kiválik a Káro Bubi csoportból, azzal az erősen kifejezett okkal, hogy „túl sok figyelem fordítódott az európai, különösen a francia művészekre a jellegzetesen orosz karakter kárára”. A Káro Bubi február végi tárla-

tának egyfajta konkurenciájaként márciusban nyitják meg Moszkvában a Szármárfarok csoport második kiállítását, Mihail Larjonov és Natalja Goncsarova szervezésében, Kazimir Malevics, Morgunov, Sevcsenko, Sztjepanova, Vlagyimir Tatlin és az újonnan csatlakozott Marc Chagall munkáival. A tárlaton Malevics a paraszti életet bemutató neoprimitív munkáit mutatja be.

■ Moszkvai útja alkalmából Malevics megismerkedik Mihail Matyusinnal [Михаил Васильевич Матюшин, 1861–1934]. Kezdetét veszi művészi együttműködésük és élethosszig tartó barátságuk.

■ Decemberben nyílik Moszkvában a *Kortárs festészet* című sorozat első kiállítása Tatlin, Malevics és mások munkáiból.

← Kazimir Malevics: Késélező, 1912
(Yale University Art Gallery)

■ December 4. és január 10. között látható Petrográdban az Ifjúsági Szövetség ötödik kiállítása Goncsarova, Larjonov, Malevics (*Ivan Vasziljevics Kljun portréja*), Mihail Matyusin, Ivan Punyi [Иван Пуни, 1894/1892–1956], Olga Rozanova, Tatlin és mások műveivel.

■ December végén a moszkvai Gileja [Гилея, fenyő] irodalmi körben David Burljuk, Alekszej Krucsonih [Алексей Елисеевич Кручёных, 1886–

1968], Vlagyimir Majakovszkij [Владимир Владимирович Маяковский, 1893–1930] és Velimir Hlebnyikov [Велимир Хлебников, 1885–1922] közzéteszik az *Egy pofon a közízlésnek* című kiáltványukat, amelyben kijelentik a költő jogát arra, hogy új szavakat alkosson meglévő szavak vagy részek tetszőleges alkalmazásával. Ez az első orosz futurista kiáltvány. A körhöz hamarosan csatlakozik Larjonov, Goncsarova, Malevics és Rozanova.

1913

■ Január 3-án Malevics, David és Vlagyimir Burljuk, Morgunov és Tatlin csatlakozik a petrográdi Ifjúsági Szövetséghez.

■ Malevics februárban közli Matyusinnal, hogy a festészet egyetlen értelmes formája a kubofuturizmus.

Kazimir Malevics: Nő és tehén, 1913 →

■ Március 23-án az Ifjúsági Szövetségben Malevics előadásokat tart a kubofuturizmusról. A párizsi *Salon des Indépendants* kiállításon bemutatják Malevics *Szarnóvár* című festményét. Albert Gleizes és Jean Metzinger *Du cubism* című könyve Petrográdon megjelenik oroszul Mihail Matyusin fordításában, az Ifjúsági Szövetség kiadásában a *Szbornyik* 3. számában. Moszkvában Larjonov március 24. és április 8. között rendez a *Miseny* [Céltábla] című kiállítást Goncsarova, Malevics, Chagall és mások, többek között gyerekek, munkáiból.

A katalógus közli Larjonov „Rayonista festészet” című szövegét. (A rayonisták [lucsiszták] szerint a fénysugár (*rayon*) feloldja a formák eredeti jellegét, a térben tiszta szerkezeteket alkot, dinamikussá teszi a kompozíciót, így a mélység valószínűen plasztikus. A rayonizmus az orfizmus és a prekonstruktivista szuprematizmus előzményének tekinthető.) Malevics kubista parasztábrázolást állít ki (*Nő vödörrel*, közölve az *Ogonyok* az évi 47. számában).

■ Júliusban Mihail Matyusin felkéri Malevicset, hogy Velimir Hlebnyikovval és Alekszej Krucsonihhal legyen segítségére egy opera megalkotásában a petrográdi Ifjúsági Szövetség számára.

← Kazimir Malevics: Parasztlány feje, 1912–1913

■ Július 18. és 20. között Matyusin, Malevics és Krucsonih a finnországi Uusikirkkóban találkoznak az általuk „A Jövő Énekeinek (Futurista Költők) Első Összorosországi Kongresszusa” névre keresztelt háromszemélyes összejövetelen. Kiáltványt tesznek közzé, amelyben bejelentik a *Győzelem a Nap felett* [Победа над Солнцем] című opera megalkotását, „hirdetvén a tiszta, világos, becsületes és érzékeny orosz nyelv [...] okságon alapuló gyönyörének” lerombolását, valamint „...az olcsó művészek és írók eleganciáját, frivolitását és szépségét, akik mindig csak újabb és újabb műveket alkotnak szavakban, könyvekben, vásznon és papíron...”.

← Kazimir Malevics: Mihail Matyusin portréja, 1913

■ December 3-án és 5-én állítja színpadra a petrográdi Luna Park Színház a *Győzelem a Nap felett* című futurista operát. Zene: Mihail Matyusin, szövegkönyv: Velimir Hlebnjov és Alekszej Krucsonih. A díszleteket és jelmezeket Kazimir Malevics tervezi. Malevics a produkciót 1915 májusában a szuprematizmushoz vezető út fontos állomásának nevezi.

■ A második felvonás háttérdíszlete egy fehér

alapon átlósan kettéosztott fekete négyzet volt.

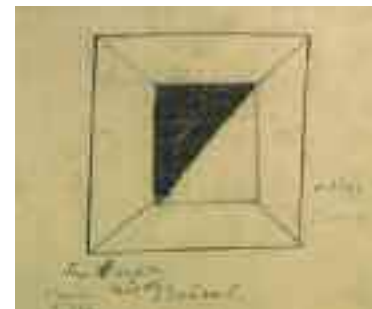
Matyusin, Malevics és Krucsonih Uusikirkkóban, 1913 ↑

Kazimir Malevics jelmezterve a *Győzelem a Nap felett* című kubofuturista operához →

Kazimir Malevics színpadterve a *Győzelem a Nap felett* című kubofuturista opera 2. felvonásának 5. jelenetéhez →

■ Ez az első alkalom, amikor Malevics szuprematista elemeket alkalmaz díszletként, jöllehet a fogalmat még nem alkotta meg.

■ A *Győzelem a Nap felett* című opera bemutatójával egyidejűleg rendezik Petrográdon az Ifjúsági Szövetség hetedik, és egyben utolsó tárlatát. Malevics bemutatja kubofuturista és „zaumnij realizme” [заумный реализм, transzracionális realizmus] munkáit.

1914

- Január 8. és február 13. között látható Moszkvában a *Második Kortárs Festészeti Kiállítás*, többek között Malevics műveivel.
- Moszkvában Kazimir Malevics és Olga Rozanova illusztrációival januárban megjelenik Velimir Hlebnyikov és Alekszej Krucsonih *Játék a Pokolban* című kötetének második kiadása.
- Január utolsó hetében az olasz Filippo Tomasso Marinetti, a futurizmus atyja, Oroszországba látogat. Mihail Larjonov futuristaként azt javasolja Malevicsnek, hogy üdvözölje záptojással Marinettit. Malevics közli, hogy futuristaként elítéli az ilyesmit.
- Február 5. és március 2. között láthatók a moszkvai Művészetkedvelők Egyesületében a Káró Bubi negyedik tárlatán Alekszandra Exter, Robert Falk, Pjotr Koncsalovszkij, Alekszandr Kuprin, Arisztarh Lentulov, Kazimir Malevics, Ilja Maszkov, Adolf Milman, Alekszej Morgunov, Ljubov Popova [Любовь Сергеевна Попова, 1889–1924], Vaszilij Rozsgyesztvenszkij, Antonina Szofronova, Nadezsda Udalcova [Надежда Андреевна Удальцова, 1886–1961] orosz, valamint Georges Braque, André Derain, Henri Le Fauconnier, Pablo Picasso, Maurice de Vlaminck francia művészek munkái.
- Február 8-án Malevics és Morgunov, piros fakanállal a zakójuk hajtókáján, futurista demonstrációt tartanak a moszkvai Kuznyeckij hídon.
- Február 19-én zajlik a Káró Bubi csoport első nyilvános vitaestje a moszkvai Műszaki Múzeumban, G. Denike *A közönség attitűdje a művészettel kapcsolatban* című vitaindító előadásával. Egy szemtanú az estről eképp számol be: „A nyilvános vita a Műszaki Múzeumban szüntelen botrány volt. A bevezetést valami Denike tartotta, aki hosszú időn át fejtette ki a művészetről vallott nézeteit. Beszéde végén két futurista felpattant a színpadra a zakójukhoz varrt fakanalakkal ékesítve. A tömeg meg csak gúnyolta őket. Aztán Jakob Tugenhold, a művelt műkritikus egy cikket olvasott fel a futurizmus lényegéről. Előadását viharosan fogadták. Kitért a valódi botrány, amikor a jaroszlavi legények újra megjelentek a színpadon. Egyikőjüket, Morgunovot, az elnöklő Koncsalovszkij el is hallgattatta,

amire az kifejtette, hogy »Tugenhold előadása igen művelt volt, ám annyira hosszú és annyira hülye, hogy még hasfájást is lehetett tőle kapni. Tugenhold egy jelentős idióta.« Két nappal később Malevics ezt írja Rozanovának: „Tegnap [Morgunovval] felléptem a Káró Bubi vitaestjén és nagy sikerem volt [...] Lezúztuk a Káró Bubit, semmi sem maradt Tugenholdból, semmi, csak a kesztyűje.”

Balról jobbra: Ivan Kljun, Tatlin és Malevics, 1914 körül →

- Szergej Glagol művészetkritikus maró kritikát közöl a kubizmus inspirálta orosz művészekről, különösen Malevicsről és Tatlinról.
- Február 21-én Malevics és Tatlin lemond ifjúsági szövetségbeli tagságáról.

Kazimir Malevics: Egy angol Moszkvában, 1914 →

- Március 1-től április 30-ig tart a párizsi *Salon des Indépendents*. N. K. Kulbin meghívására mutatják be Malevics műveit Alekszandr Archipenko (Олександр Порфириович Архипенко, 1887–1964), Sonia Delaunay, Vlagyimir Baranoff-Rossiné, David és Vlagyimir Burljuk, Marc Chagall, Alekszandra Exter és Rjabisinszkij munkáival egyetemben.
- Augusztus elsején Németország hadat üzen Oroszországnak.
- A háború első hónapjaiban Malevics hat német- és osztrákellenes propagandaplakátot tervez az orosz *lublik* [лубок, лубочная картинка], szöveges népi nyo-

matok mintájára. Larjonov, David Burljuk és Lentulov is készítenek lubok-plakátokat. A plakátok szövegeit Majakovszkij írja.

← Malevics és Majakovszkij egyik lubokja, 1914

■ Malevics november 30. és 1915. január 11. között kiállít a moszkvai *Festők a katonabajtársaknak*, majd december 26. és (1915) január 31. között a *Festőnők a háború áldozataiért* című tárlaton.

1915

■ A petrográdi Dobicsina Művészeti Iroda [Надежда Евсеевна Добычина (Фишман)] szervezésében a Marszovo Polje [Марсово поле] 7. szám alatti galériájában, amely az Adamini-házban rendezkedett be, *Baloldali tendenciák* címmel nyílik tárlat, Larjonov, Malevics, Ivan Punyi, Rozanova, Nagyezsda Udalcova, Vlagyimir és David Burljuk, Nyikolaj Kulbin, Kandinszkij és mások munkáiból.

■ Március 3. és április 2. között látható Petrográdban Ivan Punyi és Ksenya Boguszlavszkaja (Ксения Богуславская, 1892–1972) rendezésében a *Tramvaj V* (Трамвай В, Villamos V) című kiállítás, *Az első futurista festménykiállítás* alcímmel. A tárlaton Malevics – többek között „alogikus” festményekkel (*Aviátor és Egy angol úr Moszkvában*) – és Tatlin – festett reliefekkel – együtt szerepel. A kiállítók között van Exter, Ivan Kljun (Иван Васильевич Ключ, 1873–1943), Punyi, Rozanova és Udalcova. A kiállítás megnyitóján mindahányan piros fakanelat viselnek.

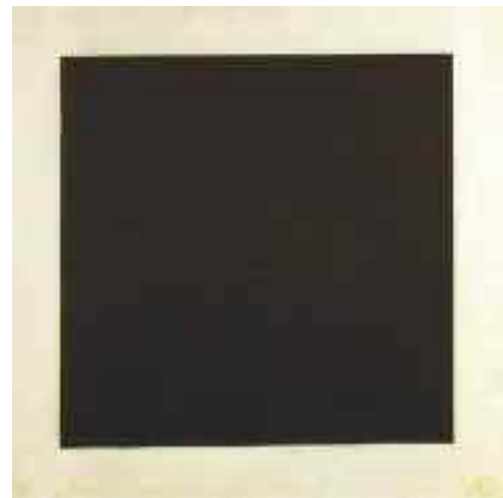
■ Március 25. és április 5. között látható Mihail Larjonov szervezésében az *1915-ös év* című tárlat, ahol Malevics és Morgunov két közös művet állít ki: ez az *Alogikus asszemblázs Saljapin portréjával* és a *Részleges napfogyatkozás*.

■ Március végén nyit Moszkvában (és április végéig látogatható) a K. Kandaurov rendezte *Festménykiállítás: 1915* [Выставка Живописи 1915 год, Visztavka Zsivopiszi 1915 god], többek között a Burljuk testvérek, Goncsarova, Kandinszkij, Larjonov, Malevics, Majakovszkij és Tatlin munkáival (bár az utolsó három nem szerepel a katalógusban); a kiállításon Tatlin reliefjei és kontrareliefjei, valamint anyagkonstrukciói láthatók.

■ Feltehetőleg az év elején Malevics megfesti a *Fekete négyzet fehér alapon* (*Черный квадрат*) című képét, az orosz szuprematizmus alapművét. A művészhez közelálló tanítvány, Anna Leporszkaja [Анна Александровна Лепорская, 1900–1982] erről így ír: Malevics „...nem tudta, nem értette, miként jött létre a fekete négyzet. Azonban annyira tudatosodott benne az, hogy ez művészi pályafutása fontos eseménye, hogy egy hétig nem tudott sem inni, sem enni.”

Kazimir Malevics: *Fekete négyzet fehér alapon*, 1915 →

■ Malevics májusban említi először, még a „szuprematizmus” kifejezés bevezetése előtt, egy új folyóirat beindításának ötletét: „Nullától és nullában kezdődik a lét valódi mozgása.” A folyóirat neve *Ноль* (Zero, Nulla). Malevics tovább akarja fejleszteni a tárgy nélküli művészetet, ami „így túlmenne a nullán”.⁵ Május 27-én levelet ír Mihail Matyusinnak, amelyben az 1913-as *Győzelem a Nap felett* című opera díszletéhez készített képre hivatkozik, visszamenőlegesen érvénnyel határozva meg a szuprematizmus prototípusát, mintegy a *Fekete négyzet* előképe-

ként. Az új folyóirat tervét Malevics gondosan titokban tartja riválisai, főleg Ivan Punyi előtt. Május 29-én azonban megosztja elképzelését Matyusinnal, és segítségét kéri az „öreg futurista trió” (Malevics, Matyusin és Alekszej Krucsonih) újraegyesítéséhez.

← Balról jobbra: Malevics, Kljun, Morgunov, 1915 körül

■ A nyarat Malevics Kljunnal és Morgunovval Kuncévóban tölti, ahol megfesti első szuprematista műveit, mindezt azonban titokban tartja, és senkinek nem mutatja meg a képeket.

← Kazimir Malevics: Fekete kör, 1915

■ Június 23-án Goncsarova és Larjonov elhagyja Moszkvát, és Genfbe utazik, ahová július 16-án érkezik meg. Leon Bakszttal és Igor Sztravinszkijjal csatlakoznak Szergej Gyagilev balett-társulatához. Goncsarova és Larjonov soha többé nem tér vissza Moszkvába.

■ Szeptemberben Ivan Punyi egy bejelentetlen látogatás során váratlanul meglepi Malevicset műtermében, és meglátja az addig titokban tartott szuprematista képeket.

A külvilág így szerez tudomást Malevics legújabb műveiről, amelyeket a művész meglepetésnek szánt a Punyi szervezte második, decemberre kitűzött futu-

rista kiállításon. Ezek után Punyi a szuprematizmus saját értelmezésű képeinek festésébe kezd.

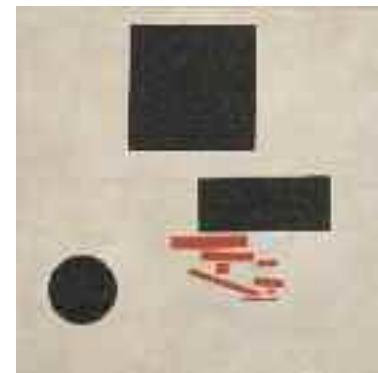
Kazimir Malevics: Szuprematista kompozíció, 1915 →

■ Kora ősszel Kazimir Malevics vezetésével Moszkvában megalakul a szuprematista művészeket tömörítő Szupremusz [Супремус] csoport (supra material: anyag fölötti; supremus: abszolút, végső). Tagjai: Natalja Davidova, Ivan Kljun, Ivan Punyi, Kszenya Boguszlavszkaja (Punyi felesége), Mihail Matyusin, Mihail Menkov [Михаил Меньков, 1885–1921], Vera Pesztel [Вера Пестель, 1887–1952] és Nyina Genke-Meller [Нина Генке-Меллер, Нина Генке, 1893–1954]. A tervezett újság nevét *Szupremuszra* változtatják. A csoport két évig működik.

■ December 19-én nyílik Ivan Punyi és Kszenya Boguszlavszkaja szervezésében a petrográdi Dobicsina Galériában *Az utolsó futurista festménykiállítás: 0,10* [Последняя футуристическая выставка картин 0,10 (ноль-десять)], amely 1916. január 19-ig látogatható.

A 0,10 kiállítás plakátja →

■ A Punyi rendezte, március 3. és április 2. között látható *Tramvaj V* [Трамвай В]: Az *első futurista festménykiállítás* alcímű kiállítás (-sorozatnak) voltaképpen ez a második, és egyben utolsó rendezvénye. A 0.10 misztikusnak tűnő számból az első nulla egyrészt Malevics zéróparadigmájára reflektál, másrészt arra, hogy a régi világ megsemmisítése után zérusról kell újrakezdeni, míg a tízes szám a kiállító művészek várható számára utal. Végül tizennégy művész állít ki: Malevics,

Vlagyimir Tatlin, Ivan Kljun, Ljubov Popova, Ivan Punyi, Olga Rozanova, Kszenya Boguszlavszkaja, Natan Altman [Натан Исаевич Альтман, 1889–1970], Vaszilij Kamenyszkij, Vera Pesztel, Marija Vasziljeva, Anna Kirillova, Mihail Menkov és Nagyezsda Udalcova. Malevics 39 tárgy nélküli művet állít ki, az „új festői realizmus” darabjait. A közönség ezen a tárlaton ismerkedik meg a szuprematizmus fogalmával.

← A 0,10 kiállítás katalógusa

■ A csoportban rivalizálás kezdődik a vezetésért. Rozanova erről így ír Krucsonihnak: „...mindenki csak magával törődött [...] és hogy miként lehet a másíknak, ahol csak lehet, betartani. Punyi ígérte, hogy rendel számomra kereteket, de nem tette meg, hogy végül ne tudjam munkáimat fellógatni. A katalógus meg borzalmas. Annyi kisstilű dolgot cselekedtek, hogy még Malevics is elismerte gusztustalanságukat. Malevics valahogy a lakájuk lett, és az egész szervezés attól függ, vajon mennyire lesz megelégedve saját »pozíciójával«...”. Punyi és Boguszlavszkaja visszautasítja a „szuprematizmus” kifejezés használatát a kiállítás katalógusában.

← Rozanova, Kszenyia Boguszlavszkaja és Malevics a 0,10 kiállításon

■ Malevics ügyes taktikai húzással a kiállítás megnyitóján a Matyusin által kinyomatott *A kubizmustól és futurizmustól a szuprematizmusig* című

brosúráját osztogatja, azzal a szándékkal, hogy ellenkatalógust közöljön a Punyi által cenzúrázottal szemben. A tárlaton Tatlin összeverekszik Malevicscel; azt hányja a szemére, hogy amatőr, és megtiltja, hogy kitegyék harminchat szuprematista festményét a hivatásosok számára rendezett kiállításon. A rendezők Malevics és tanítványai munkáját egy másik teremben helyezik el.

A 0,10 szuprematista szobája ↓

■ A tárlat „szuprematista” termében Malevics először állítja ki emblemikus *Fekete négyzet fehér alapon* című művét. Alekszandr Benois műkritikus, az orosz *Mir iszkusstva* [Мир Искусства] szimbolista csoport ideológusa, így ír a műről: „A fekete négyzet – fehér keretben nem egyszerű tréfa, nem egyszerű kihívás, nem véletlenszerű kis epizód, amely a Marsmezőn álló házban megesett, hanem az egyik öngazoló aktausa annak a kezdetnek, amely az elhanyagoltság ocsmánysága névvel illelhető, s amelyik azzal dicsekszik, hogy minden büszkeségen, elbizakodottságon, minden szeretni való és kedves dolog lábbal tiprásán keresztül mindenkit a pusztulásba vezet [...] a semmi és a rombolás szentbeszéde.” Tatlin külön teremben állítja ki reliefjeit. Ezt követően Malevics, Punyi, Boguszlavszkaja, Kljun és Mihail Menkov – válaszként Tatlin kitételeire – közösen kiadják a *Szuprematista kiáltványt*.

↑ Kazimir Malevics: Nyolc vörös négyszög, 1915

■ Malevics 1915 során részletesen kidolgozza a szuprematizmus elméletét és a decemberi petrográdi kiállításhoz kapcsolódva adja ki *A kubizmustól és futurizmustól a szuprematizmusig* címmel: „Nullává alakultam, és kimenttem magamat az akadémikus művészet piszkos örvényéből. [...] A tárgyak füstként foszlanak szét az új művészetben, s a művészet saját célja, az alkotás, a természeti formák feletti uralom felé halad. [...] Korunk technikája egyre előrébb tör, a művészetet pedig vissza akarják tartani. [...] A természet formáinak ismétlése és másolása a művészet hazug értelmezésére nevelte a tudatot. [...] A művész akkor lehet alkotó művész, ha képének formái semmilyen tekintetben sem azonosak a természettel. [...] A festészet: festék, szín. Forrása mélyen bennünk van. [...] A megfestett felület eleven valóságos forma. [...] A festőknek el kell vetniük a témát és a tárgyakat, ha valódi festők akarnak lenni. [...] A négyzet nem tudat alatti forma. Az intuitív értelem alkotása. ...a négyzet eleven, fejedelmi kisdéd.”

1916

■ Január 12-én Malevics és Punyi *Kubizmus – Futurizmus – Szuprematizmus* címmel tart népszerűsítő előadást a petrográdi Teniszev Művészeti Akadémia koncerttermében. Ennek keretében demonstrálják a természet kubofuturista szemléletű ábrázolását. Az előadás heves reakciókat és ellenállást vált ki.

Kazimir Malevics: Szuprematizmus, 1916 →

■ Március 16-án Tatlin *Moszkvában* megrendezi a *Magazin* [Магазин, Áruház] kiállítást Alekszandra Exter, Ivan Kljun, Malevics, Ljubov Popova, Alekszej Morgunov, Alekszandr Rodcsenko [Александр Михайлович Родченко, 1891–1956], Nagyezsda Udalcova és saját műveiből. A tárlaton kizárólag kubofuturista műveket állítanak ki a „forma alogizmusa” kulcsszó alatt. Malevics visszautasítja szuprematista műveinek bemutatását; Rodcsenko geometrikus rajzokat állít ki, Tatlin pedig domborműveket, köztük két sarokreliefet. Tatlin iparkodik meggyőzni Rodcsenkót, hogy tartsa magát távol Malevicstől.

Alekszandra Exter a Magazin kiállításon, 1916 →

■ Szeptemberben a sajtóban közléteszik a *Szupremusz* folyóirat megindításának tervét, „amely

Moszkvában jön ki decemberben vagy januárban. Festészettel, iparművészettel, zenével és irodalommal fog foglalkozni. A szervezők Malevics, Rozanova, Punyi, Exter, Kljun és Menkov.”

■ Október 27-én Malevics levélben közli Matyusinnal, hogy „mindent elrendeztem. Anyagokat gyűjtünk és már a tipográfiát is rögzítettük. Küldjön ön is anyagot. Az első szám a kubizmusról szól, s aztán onnan tovább. Magam a harmadik

számig meg sem akarok jelenni.” A változó politikai és társadalmi körülmények azonban megnehezítik, majd ellehetetlenítik az újság megjelenését. Bár az első számot már megszerkesztették és Jurkevics még azt a gondolatot tervezi hirdetni a *Szupremusz*ban, hogy: „A szuprematizmus minden korábbi festészethez úgy aránylik, mint a filozófia a zsurnalizmushoz”, az újság soha nem lát napvilágot. Ez lett volna az első orosz avantgárd folyóirat.

← Kazimir Malevics:

Szuprematista kompozíció, 1916

■ November 6. és december 19. között kerül sor Moszkvában a Káro Bubi csoport ötödik kiállítására a moszkvai Kira Mihajlova Szalonban. Malevics hatvan szuprematista festményt állít ki (négy kivételével nem azonosíthatók); Ljubov Popova bemutatja első „festett architektónikáit”; kiállít még: David és Vlagyimir Burljuk, Marc Chagall, Alekszandra

Exter, Ivan Kljun, Natan Altman, Robert Falk, Arisztarh Lentulov, Alekszandr Kuprin, Kuznyecov, Ivan Punyi, Olga Rozanova és Nagyezsda Udalcova. Udalcova, Popova, Kljun, Rozanova, Exter és Archipenko csatlakozik a Szupremusz csoporthoz.

■ Ősszel Kazimir Malevicset behívják katonai szolgálatra, és Szmolenszkbe vezénylik. November 24-én így ír Mihail Matyusinnak: „...itt vagyok, néhány napig azonban, december 2-ig Moszkvában leszek. Odamegyek, hogy elbúcsúzzam és most azért írok Önnek, mert eljött az órám. A sors kockadobását elbuktam. Mindenkit behívnak a szervezetből, aki 38 év alatt van, s csak az idősebbek maradhatnak. Nem vagyok elég öreg s szembe kell hát nézmem a sziszegő repeszekkel.” December 12-én Malevics képeslapot küld Matyusinnak: „...ma, nyolcadikán, megyek a frontra.” A parancs azonban megváltozik, és Malevics nem kerül ki a frontra.

1917

■ Február 25-én, az orosz forradalom előestéjén, Kazimir Malevics „A horizont gyűrűjével eljegyezve és a művészet új ideái: kubizmus, futurizmus, szuprematizmus” címmel tart népszerűsítő előadást a Moszkvai Konzervatórium kistermében.

■ Február 27-én (az ortodox időszámítás szerint) Petrográdon győz a februári forradalom.

■ II. Miklós cár 1917 (a régi naptár szerint) március 3-án lemond trónjáról.

■ Április 23-án Kazimir Malevics részt vesz a moszkvai Edinorog Szalonban a nemrég kiengedett politikai foglyok számára rendezett jótékonsági árverésen.

■ Áprilisban Malevics részt vesz a moszkvai május elsejei ünnepély dekorációjának megtervezésében.

■ Malevics, Vlagyimir Tatlin, V. Gnyedov, G. Jakuvlov és David Burljuk jelen van a művészetek első köztársasági estélyén, amelyet a moszkvai Ermitázs színházban tartanak.

■ Az év közepén felbomlik az 1915-ben Kazimir Malevics vezetésével Moszkvában megalakult szuprematista művészeket tömörítő Szupremusz csoport. Exter,

Popova, Kljun, Punyi és Boguszlavszkaja (Punyi felesége) nem tagjai többé a csoportnak.

■ A Fesztők Uniójának ülésén Malevicset a Baloldali Szövetség képviselőjévé választják.

■ A „konstruktív művészet” kifejezést először Kazimir Malevics alkalmazza Alekszandr Rodcsenko műveinek kigúnyolására.

■ Malevicset augusztusban a moszkvai Katonák Tanácsa Művészeti Osztályának igazgatóhelyettesévé választják. Népi Művészeti Akadémia létrehozását javasolja Moszkvában és Petrográdon. Erről így ír Matyusinnak: „Az elképzelést jól fogadták és a dolog megy előre [...] nagyon élvezetes munka.”

■ Szeptember 8-án Malevics így ír Matyusinnak: „Festettem egy pár új munkát; a Szupremusz – mind az újság, mind a képek – jól mennek.”

■ Moszkvában szeptemberben kiadják a húszezer példányban megjelenő *Anarchia* [Анархия] napilapot. A lap szoros kapcsolatban áll az avantgárd művészekkel, elsősorban a konstruktivistákkal.

■ Október 14 (27)-én Kazimir Malevicset a Káro Bubi elnökévé választják. A csoport új tagokkal bővül: Lev Brunival, Alekszander Oszmerkinnel, Ljubov Popovával, Vlagyimir Tatlinnal és Nagyezsda Udalcovával. Az ülésen Tatlin javasolja a kiállítás címének átnevezését, mert túlsúlyba kerülne a tárgy nélküli művészet. Javaslatát leszavazzák, amire válaszul Tatlin Popovával, Udalcovával és Brunival együtt lemond csoportbeli tagságáról és visszavonja műveiket a kiállításról.

■ November 7-én (az orosz ortodox időszámítás szerint október 25-én) kitör a bolsevik forradalom.

■ A Szupremusz csoport Moszkvában azonos címmel folyóiratot kíván indítani. Az első szám megjelenését azonban megakadályozza az októberi forradalom. Októberben Malevics meghirdeti a művészeti iskolák megreformálásáról szóló programját egy új típusú iskola, a SzVOMASz [Szabad Állami Művészeti Tanműhely] felállításáról.

■ November 21. és december 3. között kerül sor Moszkvában a Káro Bubi csoport hatodik és egyben utolsó kiállítására a moszkvai Kira Mihajlova Szalonban. Kiál-

lító: A. A. Barcsinkov, David Burljuk, Davidova, Alekszandra Exter (több mint hatvan festménnyel, egyfajta retrospektívként), Vaszilj Kamenszkij, Nyikolaj Kuznyecov, Ivan Kljun, Y. Holemborg-Kron, E. Kron, M. Leblan, Malevics, Olga Rozanova, Valentijina Hodaszevics, Mihail Menkov, D. V. Petrovszkij, A. Gumilina, Siman. Ez a csoport utolsó közös kiállítása.

■ Novemberben Anatolij Lunacsarszkij vezetésével megalakul a Közoktatási Népbiztosság (NARKOMPROSZ), a Kulturális Minisztérium utóda.

■ Az októberi forradalom után Nyikolaj Punyin [Николай Николаевич Пунин, 1888–1953] műkritikust nevezik ki a petrográdi Ermitázs és az (Állami) Orosz Múzeum komisszárjának. Punyin megfogalmazza radikális elképzeléseit a „régiburzoá művészet megsemmisítésére”, ugyanakkor megmenti a műkincseket a forradalmi csőcselék pusztításától. A „Futurista” és „Balos” becenevű Punyin (Anna Ahmatova élettársa) rendkívül sokat tesz az orosz avantgárd művészetért.⁶

Kazimir Malevics Petrográdban a Kulturális Műemlékek Védelmi Bizottságának tagja lesz.

■ December 6. és 19. között látható a moszkvai Kira Mihajlova Szalonban a *Verbovka* [Вербовка] *Kortárs Díszítő Művészet Második Kiállítása* Malevics öt művével.

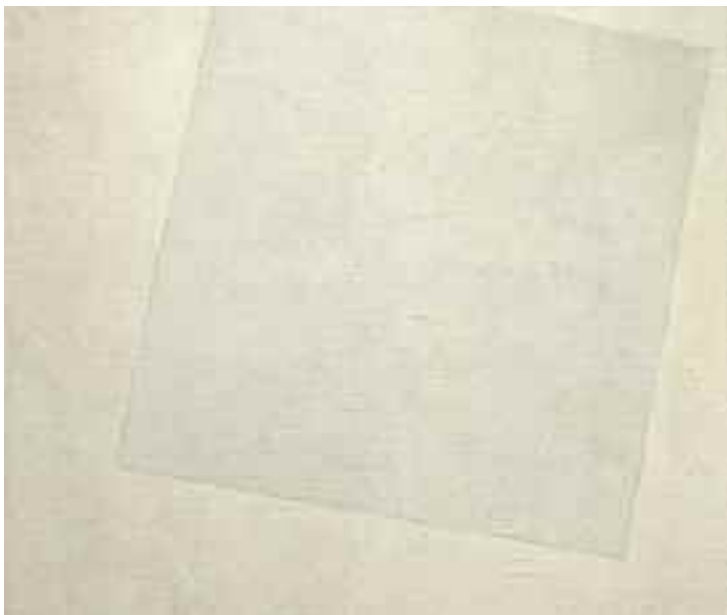
1918

■ Megalakul a Művészeti Kollégium, Malevics a Múzeum Bizottság tagja.

Lenin rendeletére február 14-én Szovjet-Oroszországban a Julián-naptárról át térnek a Gergely-naptárra. Január 31. után február 4. következik.

Március 5-től Moszkva Oroszország fővárosa.

■ Malevics tizennyolc rövid esszét publikál az *Anarhija* márciusi és áprilisi számában. Ezekben fellép a forradalom előtti konzervatív erők ellen, amelyek meg akarják tartani hatalmukat az avantgárd művészek rovására, akik tudatosan támogatták a forradalmat. Közben a *Fehér szuprematizmus* című festményén dolgozik.

↑ Kazimir Malevics: Szupremantista kompozíció – fehér fehéren, 1918

■ Áprilisban bezárják a petrográdi Művészeti Akadémiát. A moszkvai művészeti iskolák is azonos sorsra jutnak. A művészeti iskolák helyébe lép a SzVOMASz. Moszkva és Petrográd május 1-jei ünnepi dekorációjának elkészítésében részt vesznek a futuristák, így Malevics is. El Liszickij [Лазарь Маркович Лисицкий, Эль Лисицкий, 1890–1941] tervezi az első zászlót, amely a moszkvai Vörös téren leng május elsején. Később beszámol róla, hogy milyen mélyen megrendítették

a forradalmi események: „1918-ban Moszkvában hirtelen világos lett számomra, hogy a világ két részre hasadt. A jelen egyetlen pillanat alatt ékként hatolt a múlt és a jövő közé. Az én feladatomban, hogy ezt az éket még mélyebbre verjem. Vagy az egyik oldalhoz kell tartozni, vagy a másikhoz – középút nincs.”

II. Miklós cár családját márciusban „saját érdekében” Jekatyerinburgba költöztetik, majd a július 16-ról 17-re virradó éjszakán az egész családot és a három főnyi személyzetet kivégzik.

■ Május 18-án David Sterenberg [Давид Петрович Штеренберг, 1881–1948] vezetésével megalakul a NARKOMPROSz vizuális művészetekkel foglalkozó osztálya, az IZO. Az IZO moszkvai szakkollégiumát Tatlin vezeti, majd Petrográdra költözése után Kandinszkij; tagjai között van Malevics, I. Mashkov, Udalcova, Rozanova, Rodcsenko és persze maga Kandinszkij. Utóbbi vezeti a Beszerzési Bizottságot is. Tatlin átköltözése után a petrográdi szekciót Tatlin, míg a moszkvait David Sterenberg vezeti. Kandinszkij a Vásárlási Bizottság elnöke.

■ November 7-én Moszkvában 32 éves korában torokgyíkban meghal Olga Rozanova.

■ Malevics, Mihail Matyusinnal együttműködve, nagyméretű fali dekorációt tervez a petrográdi Téli Palotában novemberben tartott a Vidéki Szegénység Bizottságának Kongresszusára.

■ Malevics színpadi terveket készít Majakovszkij *Buffó Misztérium* című, a forradalomnak ajánlott darabja számára, amelyet Petrográdon adnak elő.

■ Decemberben – a Sztroganov Művészeti Iskola, valamint a Moszkvai Festészeti, Szobrászati és Építészeti Iskola átszervezésével – megnyílik a moszkvai első SzVOMASz. Kandinszkij az iskolában tanít, és közben a *Vizuális Művészet* [Изобразительное искусство, Изобразительно искусство] című, egy számot megélt lapot szerkeszti. Ezt követően Petrográdon megalakul a második SzVOMASz.

■ Malevics elégedetlen a Moszkvában székelő IZO új vezetőjével, David Sterenberggel, ezért elmegy. Tatlinnal és Morgunovval együtt Petrográdba költözik, ahol tanárnak nevezik ki a petrográdi intézménybe, majd hamarosan az ottani SzVOMASz vezetője lesz.

1919

- Petrográdban megalakul a KOMFUT (Kommunista–futurista) művészcsoporthoz.
- A KOMFUT január 26-án Moszkvában megjelenteti *Iszkusztvo kommuny* [искусство коммуны] című manifesztumát az azonos elnevezésű lap 8. számában, amelyben kifejtik annak „...szükségét, hogy a szovjet kulturális-oktatási szerveket a most formálódó új kommunista kulturális ideológiának rendeljék alá”.
- Januárban Marc Chagall meghívja tanárnak Ivan Punyit Vityebszkben alapított művészeti iskolájába.
- Malevics februárban Petrográdon részt vesz a Múzeum Konferencián, ahol az a döntés születik, hogy megalapítják a Művészi Kultúra Múzeumát [МХК, Музей художественной культуры] azzal a kizárólagos céllal, hogy a kortárs orosz művészettel foglalkozzék.
- Malevics Moszkvába költözik és az ottani 1. és 2. SzVOMASz A Szuprematizmus Új Művészetének Kutatási Munkacsoportja vezetője lesz. Udalcovával együtt a textilműhelyt is vezeti.
- Moszkvában 1919 februárjában indul az *Állami Kiállítások* három éven át tartó, huszonegy tárlatból álló sorozata. Az első tárlat Olga Rozanova posztumusz kiállítása. A sorozat legfontosabb kiállításai közé négy tárlat (az V., X., XVI. és XIX.) tartozik: *Az új művészet festőművészei szakszervezetének ötödik Állami Kiállítása: az impresszionizmustól a tárgynélküliségig*.
- Vlagyimir Tatlin *Az új típusú emlékműről* közöl írást az *Iszkusztvo kommuny* márciusi számában: „...A modern emlékmű először is meg kell feleljen annak az általános törekvésnek, amely napjainkban a művészetek szintézisére irányul. [...] Az emlékmű formája megfelel a korunkban felfedezett művészi formáknak. A jelen művészetében ezek a formák szemmel láthatóan egyszerűbbé válnak: kockák, hengerek, gömbök, kúpok, körszeletek, gömbfelületek és gömbszeletek... Ma az emlékmű elemei a rádió, a vetítőtávcsón, a kábel, s ezek a forma elemei is lehetnek. ...egy ilyen emlékmű megalkotásába be kell vonni a különböző szakmák mérnökeit és technikusait...”

- A Szovjet Közköztudásügyi Népbiztosság Képzőművészeti Szakosztálya (NARKOMPROSsz IZO) megbízza Tatlint, hogy készítse el a *III. Internacionálé emlékművének* tervét. Tatlin márciusban hozzákezd a vázlatokhoz, és még az év folyamán elkészíti az aszimmetrikus tengely köré csavarodó, kettős spirált formázó, egyenes ráctartókkal összekötött toronyszerű szerkezet tervét. A konstrukció mozgó alkatrészeket is tartalmaz. Ez az első kinetikus mobil szobor, illetve mozgó épület terve. Ez az épület lett volna egyben az első európai felhőkarcoló is, tervezett 400 méteres magasságával – benne egy 110 méter élhosszúságú forgó kockával és a platóni ideális testeket (hengert, félgömböt [kupolát], gúlát) formázó üvegtermekkel, amelyek mind különböző sebességgel forognak. Az épület dőlésszöge megegyezik a Föld tengelyének dőlésével, mozgása pedig a Föld forgásával. A torony 400 méteres magassága a földi délkör egy százazrede. A Kollektív alkotás munkaközösségben T. M. Sapiro és munkatársai kidolgozzák a részletes terveket, és a következő évben fából megépítik az emlékmű 5 méter magas makettjét, amely később megsemmisül.⁷ Maga a torony soha nem épül meg.
- Malevics és Kandinszkij részt vesz a NARKOMPROSsz IZO Első Konferenciáján.
- Április 27. és körülbelül május 31. között látható a moszkvai Rozsgyesztvenszkij Szalonban a *X. Állami Kiállítás: A tárgy nélküli [nem-objektív] művészet és a szuprematizmus*. Malevics számos művet állít ki. Kiállít még Alekszandr Vesznyin, Natalja Davidova, Ivan Kljun, Mihail Menkov, Ljubov Popova, Olga Rozanova és Alekszandr Rodcsenko. Ehhez kapcsolódva Malevics közzéteszi *A tárgy nélküli [nem-objektív] alkotás és a szuprematizmus* című tanulmányát a tárlat katalógusában: „A szuprematizmus három stádiumra oszlik: fekete, vörös és fehér négyzetekre... A fekete és fehér a szuprematizmusban energiaként szerepel, felfedi a formát...”⁸ A *X. Állami Kiállítás*on kilenc művész 220, tisztán absztrakt művét állítják ki, és a „laboratóriumi művészettel” foglalkozó „absztrakt és szuprematista alkotó tevékenység” áll a középpontban. Malevics kiállítja fehér alapon fehérrel festett sorozatát, köztük a *Fehér négyzet fehér alapon* című művét. Alekszandr Rodcsenko, aki azt tartja, hogy „művét a semmire építi”, válaszként bemutatja *Feketén fekete* című művét. Ivan Kljun a *X. Állami Kiállítás* katalógusában *A szín*

művészete címmel közöl írást: „A szuprematizmus megmerevedett, mozdulatlan formái nem új művészetet mutatnak, hanem egy merev tekintetű hulla arcát.” Ez a kiállítás hozza össze utoljára az orosz avantgárd tagjait (Ljubov Popovát, Varvara Sztyepanovát és posztumusz Olga Rozanovát). Valószínűsíthető, hogy ez a kiállítás inspirálja El Liszickijt első *prounjai* megalkotására.

■ Májusban Moszkvában megnyílik az OBMOHU (Fiatal Művészek Szövetsége) első kiállítása. A szervezők között van a Georgij és Vlagyimir Sztenberg testvérpár.

■ Májusban Marc Chagall meghívja El Liszickijt a vityebszki SzVOMASz-ba sokszorosított grafikát tanítani.

■ Júniusban Malevics befejezi első hosszabb elméleti esszéjét *A művészet új rendszereiről*, amit az év végén közöl.

■ A nyár folyamán megnyílik a moszkvai Művészi Kultúra Múzeuma (MHK). A Beszerzési Bizottság nyolcvan festményt vásárol.

■ Szeptember 15-én Kazimir Malevics betérjeszti a moszkvai 2. SzVOMASz számára készített oktatási tematikáját: „Első csoport: absztrakció, festészeti és szobrászati ismeretek, síkok, egyenesek és görbék. A kubizmus előkészítő kurzusa. Második csoport: Kubizmus [...] a kubizmus és a természet, statika és mozgás... Színelemek festésének szimmetriája, formatömeg és konstrukció. Formakonstrukció a kubizmus rendszerével. Harmadik csoport: Futurizmus [...] Futurizmus és természet, város és vidék, városi és vidéki elemek, melyek egy dinamikus lendület konstrukciójának elemei. Negyedik csoport: Szuprematizmus [...] formakonstrukció a szuprematizmus rendszerével.” Malevicsnek az ezeken az elveken alapuló összorosországi UNOVISz csoport létrehozására tett erőfeszítései nem tűntek megvalósíthatatlannak. Erről egy év múlva így írt: „Az egész iskolát én viszem, magamból tanulok.”

■ Októberben El Liszickij kiküldetésben Moszkvában jár, ahol ráveszi Malevicset, hogy Vera Jermolajeva [Вера Михайловна Ермолаева, 1893–1937] meghívására költözzön Vityebszkbe és dolgozzon a Marc Chagall alapította vityebszki gyakorlati művészképzőben. Malevics a fővárosban egy fűtetlen faházban lakik terhes feleségével, ezért örömmel fogadja a meghívást.

■ November 1-én Malevicset tanárrá nevezik ki a Marc Chagall vezette Gyakorlati Művészeti Intézetbe Vityebszkben. Szeptemberi elvei alapján tanítja Nyina Kogan [Нина Осиповна Корах, 1889–1942] az előkészítő osztályt. A szín központba emelésével a képzési program a tiszta geometria nyelvén alapul. A tantervet szervező Vera Jermolajeva, Malevics tanársegédje, erről így ír: „...a program a geometrikus gazdaságosságon alapul.” Úgy tűnik, hogy Malevics Vityebszkben végre megnyugvást talál a NARKOMPROSz IZO-val való állandó konfliktustól, valamint az orosz avantgárd mozgalmon belüli fő ellenlábásától, Tatlintól. Kandinszkijjel is jelentős nézeteltérései vannak ebben az időben; Kandinszkijnek, mint a *Beszerezési Bizottság* elnökének, jelentős befolyása van arra, hogy milyen műveket vásároljanak a múzeumok számára. Malevics nem bízik Oszip Brikben sem, akit májustól a második SzVOMASz reformjának vezetőjévé neveznek ki. Malevics fő ellenfele azonban David Sterenberg, a NARKOMPROSz IZO vezetője, aki a párizsi szemléletet (Kandinszkij a münchenit) tette magáévá, amely nagyban különbözik a moszkvaiak radikális szemléletétől.

■ November 5-én Liszickij és Malevics megérkezik Vityebszkbe.

Liszickij és Malevics Vityebszkben, 1920 →

■ November 7-én Malevics levélben tájékoztatja M. O. Gersenzont: „...az összes energiámat brosrúrák írására fordíthatom

itteni vityebszki »száműzetésében« és ezzel tényleg el vagyok kötelezve, ám az ecsetem messzebbről látszik, mint bármikor korábban...”

■ November 8-án nyílik a forradalom évfordulójára, és december 22-ig látható Vityebszkben a *B. M. Borohov Klubbana Vityebszki és moszkvai festők első általmi kiállítása*, tizennégy művész, köztük Kandinszkij, Rodcsenko, Sztjepanova, David Burljuk, Kljun, Liszickij és Malevics részvételével. A nagy sikerű, de a helyiek között élénk vitát provokáló tárlaton 241 munkát állítanak ki felerészben moszkvai, felerészben vityebszki radikálisan modern művészekről. Malevics a *Kljun művész képe*, valamint a *Tehén és hegedű* és a *Szuprematizmus* című műveivel vesz részt. Liszickij zsidó témájú műveket mutat be.

■ November 15-én, alig tíz nappal Vityebszkbe érkezése után, Malevics növendékei számára megírja az *Alapszabályt*, amelyben rögzíti elvárásait. (Kritikusai szerint Malevics pontos volt az időpontok feljegyzésében, azonban a későbbiek során jó néhányszor rugalmasan kezelte a dátumokat – különösen visszamenőleg.)

■ November 17-én a kiállításhoz kapcsolódva Malevics *Legújabb tendenciák a művészetben (impresszionizmus, kubizmus, futurizmus)* címmel tart előadást.

■ Malevics áttelepülése lényegében egy időben történik a Marc Chagall rendezte első vityebszki képzőművészeti kiállítással. Hamarosan nyilvánvalóvá válik azonban, hogy Malevics Chagalltól alapvetően eltérő elveket vall, és másként képzeli a művészképzést: a szuprematizmus és egy univerzális rendszer talaján. Jermolajeva támogatja elképzeléseit. Liszickij Chagall és Malevics eltérő művészi felfogása, valamint Chagall iránti lojalitása között vergődik. Végül a szuprematizmust választja; Malevics növendéke lesz és elkanyarodik a hagyományos zsidó elemeket integráló festésztől. (Chagall ezt nem emészti meg, és pár hónap múlva elhagyja az iskolát; ezt követően hamarosan Malevics váltja fel a vityebszki SzVOMASz igazgatói székében.) Maleviccsal tart Moszkvából tanítványa, Ilja Csanjnyik [Илья Григорьевич Чашник, 1902–1929] is.

■ December 9-én El Liszickij a tiszta művészet védelmében kijelenti, hogy „A madár szabadon dalol és egy művésznek is ilyen szabadon kell alkotnia”. Liszickij növendékei Malevics híveivé válnak. Liszickij kérésére Malevics szerkeszt

A művészet új rendszereiről – statika és sebesség című kezdetleges litográfiával ezer példányban sokszorosított kiadványt.

Malevics tanulmánya, *A művészet új rendszereiről – statika és sebesség*

→

■ El Liszickij megtervezi híres plakátját, a *Vörös ékkel zúzd szét a fehéreket*, amelynek kompozíciója szinte szó szerint követi a feliratot.

Vörös ékkel zúzd szét a fehéreket ↓

■ A Magyar Tanácsköztársaság bukása után Moholy-Nagy László az év végén elhagyja Magyarországot és Bécsbe emigrál.

1920

■ A keszthelyi börtönben és a budapesti Gyűjtőfőházban eltöltött öt hónap fogás után Kassák Lajost, egy Bécsbe tartó hajón az év elején „egy derék dunai hajóskapitány a kémény tövében, egy ládaszerű üregben, ahol csak kuporogva fért el, kicsempészi a megtorlások és a »rendcsinálás« Magyarországról Bécsbe”.

■ Január 17-én Vityebszkben Malevics és Liszickij, valamint szuprematista tanár- és diáktársaik megalapítják a fiatal kubisták csoportját.

■ Két nap múlva átnevezik a csoportot a szintén rövid életű MOLPOSzNOVISz (Az új művészet fiatal követői) névre, amely nyolc egész napig él.

■ Január 21-én, még a MOLPOSzNOVISz rövid léte során, Malevics ír Matyusinak Vityebszkből: „...ülök egy asztalnál és annyit dolgozom, amennyit csak bírok. Még mindig nem tudok azonban járkálni, mert nagyon fáj az oldalam, a kezem és lábam azonban már erősödik. Írtam 55 oldalt a mozgásról és a gazdaságról, meg az individualizmusról, valamint az egőről és a közösségről. Rengeteg tanítók, vitákban veszek részt, helyreállítottam az Új Művészetet, amelynek eredményeként a munkatársak szuprematista szalagokkal jelennek meg. A gyár minden épületét szuprematista stílusban díszítették fel és a végén még a Vörös Hadsereg emberei is szuprematista függönyt lógattak be az óriási színháztermükben.” Utóiratban pedig hozzát teszi: „Kinyilatkoztatom a Szuprematista-Ökonomista Párt létezését a Művészetben.” A „párt” az UNOVISz, amely több mint két és fél évre Vityebszkben marasztalja Malevicset.

■ Január 28-án az „öreg” (Malevics és a fiatal tanárok, Liszickij, Vera Jermolajeva és Nyina Kogan) és a „fiatal” diákok kompromisszumra jutnak: megszületik a POSzNOVISz [Poszledovatyeli Novovo Iszkusztva], Az Új Művészet követői mozgalom.

■ El Liszickij erről így ír: „...először állt elő teljes tisztaságában egy teljességgel új, korábban soha nem tapasztalt világ jele és terve – egy olyan világé, amely

énünk legbensőbb belsejéből fakad, és amely egyelőre még csak kialakulásának legelső fázisánál tart. Ezért a szuprematizmus négyzete világitótoronnyá magasodott.”

■ Február 6-án Vityebszkben látható egy napig a B. M. Borohov Klubban a POSzNOVISz csoport kiállítása Malevics három munkájával.

■ A vityebszki – Malevics és Liszickij alapította – MOLPOSzNOVISz mozgalom, az idősebb és fiatalabb nemzedékek közötti éles viták után, Malevics karizmájától és a szuprematizmustól inspirálva, és miután kétszer is nevet vált, február 14-én megállapodik az új alakulatban: a neve ezentúl UNOVISz, tagjai között van Vera Jermolajeva, Ilja Csasnyik, Lazar Hidekel [Лазар Хидекел, 1904–1986], Lev Judin [Лев Александрович Юдин, 1903–1941], Anna Kagan és Nyikolaj Szujetyin [Николай Суетин, 1897–1954]. Malevics felismeri, hogy az építészet különleges térlátást igényel; az ő biztatására kezdi el az építész képzettségű Liszickij a „háromdimenziós szuprematizmus” megalkotását, amely egyenesen vezet a későbbi *prounokhoz*. (Malevics ebbeli hatását Liszickij 1941-es életrajzi írásában is hangsúlyozza.) Malevics irányításával Liszickij és a csoport az 1923 decemberében Petrográdon bemutatott *Győzelem a Nap felett* című futurista opera szuprematista felújításán dolgozik (koreográfia: Nyina Kogan). Ez az első kísérlet a mechanikus színpad és a konstruktivista színpadtervezés megteremtésére. A csoport tagjai munkáikat fekete négyzettel jegyzik, részint a Malevics iránti tiszteletből, részint mert a kommunista ideált megtestesítő szimbólumnak tekintik. A fekete négyzet így az UNOVISz egyfajta jele, illetve jelvénye, amit vagy a mellükön viselnek mint kitűzőt, vagy – a vityebszki stétiben nem szokatlan *tefilin*hez hasonló – karkötőként. A csoport később kettészakad (a Malevics vezette gyakorlatiasabb szárnyra és a szuprematizmust mint általánosabb filozófiát hirdető elméletibb szárnyra), majd 1922-ben feloszlik. Az UNOVISz fekete négyzete még évekkel későbbi kiadványaikon is megtalálható.

■ Február 15. és március 1. között látható Vityebszkben a Művészeti Iskola növendékeinek második kiállítása.

← UNOVISz-növendékek Malevics osztályában
(a háttérben jobbra Malevics)

■ A potsdami Kiepenhauer Verlag kiadja Konsztantyin Umanszkij [Константин Александрович Уманский; 1902–1945] *Neue Kunst in Russland 1914–1919* című művét.

■ Március 25-én nyílik a moszkvai B. Dimitrovka Teremben (korábban: Kira Mihajlova Szalon) a XVI. *Állami Kiállítás*, amelynek témája *Kazimir Malevics útja az impresszionizmustól a szuprematizmusig*. A tárlaton Malevics 153 műve látható, közel 90 festménnyel.

■ Április 20-án Vityebszkben megszületik Malevics Una (Anna) (1920–????) nevű lánya, akinek nevét Malevics az UNOVISz iránti mély elkötelezettségéből választja.

■ A vityebszki UNOVISz kiadásában május 1-én megjelenik Malevics a mozgásról és a gazdaságosságról, az individualizmusról, valamint az egőről és a közöségről írt szövegének néhány része.

■ Május elején Chagall Moszkvába utazik Vityebszkből, hogy iskolája számára anyagokat és festéket szerezzen.

■ Május 5-én *Moszkvában* az IZO részeként megalkul az INHUK, mint a művészet kommunista társadalomban betöltött szerepének kidolgozására illetékes

← Konsztantin Umanszkij: *Neue Kunst in Russland*
1914–1919

intézmény. Feladata a művészeti nevelés elméleti és gyakorlati teendőinek megfogalmazása, az experimentális művészet és kutatás támogatása, valamint a hasznossági elven alapuló művészeti termékek elveinek kidolgozása. Vaszilij Kandinszkij az intézet első igazgatója. A moszkvai INHUK-ban formálódik a Konstruktivisták Első Munkacsoportja Alekszej Gan [Алексей Ган, 1889/93/95 – 1940/42], Varvara Sztjepanova és Alekszandr Rodcsenko vezetésével (a csoport hivatalosan csak 1921 márciusában alakul meg). Hamarosan fiókéntézetek is alakulnak; a petrográdit Tatlin, a vityebszkit Malevics vezeti.

UNOVISz szuprematista plakát
Vityebszkben, 1920 →

■ Május 22-én Marc Chagall visszatér Vityebszkbe rövid moszkvai útjáról. Szembesül azzal, hogy növendéki az UNOVISz-t, azaz Malevicsot választották. Immár semmi nem tartja Vityebszkben.

■ El Liszickij az *UNOVISz – a világépítés szuprematizmusa* című 1920-as kéziratában [csupa kisbetűvel és központozás nélkül] így ír: „...a kép most már nem anekdota és nem is lírai költemény nem erkölcsprédikáció és nem is szemet gyönyörködtető látvány hanem jelkép és formája a belőlünk születő világépitménynek. jó néhány forradalomra volt szükség míg a művész megszabadult a moralista, a mesélő és az udvari bolond kötelességétől hogy végre szabadon betölthesse teremtő elhivatottságát és a konstrukció útjára léphessen. ...s ebbe a káoszba jött el a szuprematizmus és kimondta hogy a négyzet önmagában forrása a teremtő jelenségeknek. ...a szuprematizmusban megsemmisítettük a la peinture pour la peinture frázisát és túlléptünk a festészet határain. ...és miképp az őszövétséget követte az új s az újszövétséget a kommunisták szövetsége, úgy fogja végül ez utóbbit követni a szuprematizmus szövetsége.”

← Szuprematista dekoráció
Vityebszkben, 1920

■ Júniusban a Vörös Hadsereg propagandavonata Vityebszkbe érkezik, rajta Szergej Eizenstein [Сергей Михайлович Эйзенштейн, lettül: Sergejs Eizenšteins, 1898–1948] filmrendező. Eizenstein így rögzíti benyomásait Vityebszkről: „Sajátos kisváros. Mint annyi más hasonló város az ország nyugati részén, vörös téglás házakból épült. Piszkos, kormos, nyomasztó. De valami nagyon furcsa dolog is van itt. A főútvonalakon a házak vörös téglái fehérre vannak festve. És ezen a fehér alapon zöld körök minde-
nütt. Narancsszínű négyzetek. Kék téglal-

lapok. Ez Vityebszk 1920-ban. Kazimir Malevics ecsetje járt a téglafalakon... Narancsszínű körök, vörös négyzetek és zöld trapézformák lebegnek az ember szeme előtt... Szuprematista konfetti egy meglepett kisváros utcáira szórva...”

■ Június 2. és 9. között rendezik Moszkvában a SzVOMASz az UNOVISz első tárlatát, ahol Malevics is kiállít. A kiállítást a művésztanárok és -növendékek oroszországi konferenciájával egy időben tartják.

■ Június 5-én a vityebszki UNOVISz tagjai Malevics vezetésével vonaton Moszkvába utaznak az oroszországi konferenciára.

← Malevics (középen) és az UNOVISz csoport tagjai
zászlajukkal a vityebszki vasútállomáson Moszkvába menet

■ Ugyanaznap Marc Chagall leköszön a vityebszki iskola vezetéséről, és örökre elhagyja szülővárosát.

■ A vityebszki UNOVISz-delegáció csak június 8-ra ér Moszkvába, egy nappal a konferencia berekesztése előtt. A késedelemért és mert lemaradtak Sterenberg, Brik, Kandinszkij, Lentulov és Morganov fontos előadásairól, Chagallt bírálják. Ivan Kljun, Malevics követője és a szuprematizmus híve is felszólal a konferencián, és kifejti az új művészet megalkotásához vezető utat: „Az új művészethez vezető út a nem-ábrázoló művészet útja. Egy idő múlva a proletár művészet jön el, de csak akkor, ha a proletariátus képes saját esztétikáját kifejleszteni. [...] Amikor a forradalom kérdését tekintjük, láthatjuk, hogy a művészi forradalom előbb történik, mint a társadalmi. [...] A valóságot ábrázoló képek számunkra irrelevánsak és a művészet a saját alapelemein fog alapulni...” Malevics azonban nem ért egyet Kljun helyzetértékelésével: „...a tartalom az új művészet számára fontosabb, mint a réginek volt.” A vityebszkiek egy teljes kiállítás anyagát is magukkal hozzák, így egyszerre az egész országban híresek lesznek.

■ Augusztus végére a vityebszki UNOVISz-csoportnak 36 tagja van: Avidon, Baitin, Belosztotszkaja, Bernstein, Csasnyik, Cservinko, Fradkin, Gavrisz, Grigorovics, Jermolajeva, Ivanova, Hidekel, Hiruckaja, Kogan, Korszakov, Kliackina, Kunin, Liszickij, Magaril, Malevics, Miturics, G. Noszkov, M. Noszkov, V. Noszkov, Rubin, Sifman, Strzeminskij [Władysław Strzemiński], Szujetyin, Ciperson, Vexler, Volkonszkij, Judin, Zeitlin, Zevin, Zeldin és Zuperman.

■ Moszkvában 1920-ban megjelenik El Liszickij *Proun* című kiáltványa. A betűszó jelentése nem tisztázott. Vannak, akik a *PROjekt UNovisza* (UNOVISz terve), és vannak, akik a *PROjekt Utverzdenyija Novogo Iszkusstva* [Проекты Утверждения Нового Искусства: új valóság megteremtésének terve] szóösszetételből származtatják az orosz kezdőbetűkből nyert PROUN [ПРОУН] betűszót. Nem kellő pontosságú meghatározással El Liszickij maga a prounokat úgy tekintette, hogy „...átszállóhelyek festészet és építészet között...” A proun nyílt hadüzenet a régimódi festészetnek: „...Prounnak neveztük el a képek és művészeik hullájával trágyázott földön keletkezett új alkotások megállóhelyét. [...] A kép összeomlott

az egyházzal és Istennel, akiknek proklamációja volt... De nem csak a kép – a művészek is. [...] A kép önmagáért teljesen önmagában való és lezáródott vég. [...] Proun önmagáért teljesen önmagában való és lezáródott vég. [...] Proun megváltoztatja a művészet műhelyi formáit, és a táblaképet meghagyja az individualista kézművesnek, aki a műtermébe zárkózva, festőállvány mögé bújik, a képben kezdődik, s abban ér véget. [...] Térben való mozgásának megfelelően kell a materiális formát megalkotni, ez a konstrukció. A nem konstruktív formák nem mozognak, nem állnak – összeomlanak: katasztrofálisak.”⁹

■ Naum Gabo (korábban: Naum Némija Pevsner [Pevzner], Наум Абрамович Певзнер, 1890–1977) és testvére, Natan (később: Antoine) Pevsner [Натан Абрамович Певзнер, 1884–1962] a Moszkvában augusztus 5-én kibocsátott *Realista manifesztum*ukban kijelentik, hogy „...a művészet legfontosabb elemei a kinetikus ritmusok mint reális időérzésünk alapformái”. A manifesztumból¹⁰ ötezer példány kerül Moszkva utcáira. A Pevsner testvérek kiállítják munkáikat a moszkvai Tverszkaj-parkban. A konstruktivista csoport kezd két részre szakadni: az egyik oldalon az esztétikum fontosságát hangsúlyozó Gabo és Pevsner, a másikon oldalon a kommunista megközelítés primátusát hirdető Rodcsenko és társai állnak.

■ Októberben Moszkvában megkezdik munkáját az Első Összorosországi Proletkult Kongresszus.

■ New Yorkban, a modern művészet elterjesztésének szándékával, Katherine S. Dreier, Man Ray [Emmanuel Radnitzky] és Marcel Duchamp 1920-ban megalakítja a Sociétés Anonyme-ot.¹¹ A társaság kiállításokat, előadásokat, koncerteket és különféle publikációkat rendez, illetve szponzorál.

■ Rodcsenko és felesége, Varvara Sztjepanova, meghirdeti *A konstruktivisták csoportjának programját*, amelyben rögzítik, hogy feladatuk a „materiális építőmunka kommunista kifejezése”. Októberben Rodcsenko 55 festményt, konstrukciót és linómetszetet állít ki Moszkvában, Sztjepanova pedig 75 munkát.

■ Októberben az UNOVISz Władysław Strzemiński szervezésében Szmolenszken tart konferenciát, amelyen részt vesz Malevics, Ilja Csasnyik, Lazar Hidekel

és El Liszickij. Utóbbi Szmolenszkból Moszkvába utazik, az azonban, hogy valaha is visszatér Vityebszkbe, bizonytalan – még tart a polgárháború.

■ Október–novemberben rendezik Vityebszkben Kazimir Malevics részvételével a *Művészet és Forradalom* kiállítást.

■ Októberben Kandinszkij, a Vásárlási Bizottság vezetője a Művészi Kultúra Múzeumában (MHK), lemond a tisztségéről. Alekszandr Rodcsenko lesz az új igazgató, aki jelentésében közli, hogy 1907 darab művet vásároltak, amelyeket Oroszország több mint harminc múzeumába osztanak szét.

■ Októberben Vityebszk vezetése a forradalom harmadik évfordulója alkalmából felkéri az UNOVISz-t, Maleviccsel egyetemben, az ünnepi dekoráció elkészítésére. Terveiket azonban visszautasítják, mivel úgy gondolják, hogy „ideje már az UNOVISz tevékenységét helyes vágányba terelni”.

■ A Kassák Lajos szerkesztette bécsi kiadású *MA* 1920 november 1-jei száma közli az első szovjet-orosz vonatkozású hírt: „Az alkotó művészek provizorikus, moszkvai internacionális irodájának kérdései a magyarországi aktivista művészekhez” című kérdéscsomagot. Arra a kérdésre, létezik-e proletárművészet, a szerkesztőség azt feleli, hogy „csakúgy nem képzelhető el, mint ahogyan nem képzelhető el a proletármatematika”. Egyben kijelentik, hogy „Ha keresnénk, se találunk sarkalatosabb ellentéteket, mint amilyenek a művészet és az állam fogalmi között vannak”. Az október 25-i keltezésű dokumentumban a *MA* ugyanakkor felteszi a kérdést a Provizorikus Irodának: „Mit jelentsen az, hogy a művészet kérdése az eddigi kommunista propagandából teljesen kimaradt?”

■ Késő ősszel indulnak meg David Sterenberg és más IZO munkatársak kezdeményezésére az *Első Orosz Művészeti Tárlat* tervezési munkálatai, a moszkvai Külügyminisztériummal és a berlini Galerie Van Diemennel együttműködésben. El Liszickijre bízzák a német kapcsolat kiépítését.

■ A *Bécsi Magyar Újság* november 18-i száma beszámol a *MA* november 13-án (Kassák Lajos rendezte) orosz estélyéről, ahol Konsztantyin Umanszkij¹² [a *MA* 1921 januári számában: Humanskij] művészettörténész [hallgató] és a szovjet TASSZ hírgyűnökség bécsi tudósítója, „egy szöke fiatalember” (Uitz Béla meg-

jegyzése), tartott [fekete/fehér] [dia]képes előadást. Az előadás bemutatja Falk, Altman, Goncsarova, Malevics, Rodcsenko, Sevcsenko, Tatlin és mások munkásságát. Az est nagy hatással van Uitz Bélára. Vonatkozó jegyzeteit a *MA* 1921. február 15-i száma közli: „...[a szovjet művészeket] a »kultúra megölője« (jól sejtik): Oroszország termelte a világnak. A szellemi forradalomban a művészet maximumát adták [...] Malevics az Én teremtőerőinek vizuális értékeit egy nevezőre állítja. A legelvontabb formában, a mértani formában. Ez a legtisztább anyagtagadás. Rodcsenko a fekete-fehér színspektrumaiban a színproblémát hozza össze. A szuprematisták teljes anyagtagadása belőle kiváltotta az ellenhatást s a nyersanyag problémáit. A nyersanyag itt nem egy anyag, hanem minden anyag, összes lehetőségeiben. Tatlin is ezt a problémát feszegeti.” Uitz valószínűleg nem tudta,

hogyan fontos eseményről tudósított: az est volt az első nyugat-európai híradás a szovjet konstruktivizmusról.¹³

■ Novemberben Moszkvában – Lenin rendeletére – a két SzVOMASz-t összevonják, majd átnevezik VHUTEMASz-nak, és vezetőjének Rodcsenkót nevezik ki.

■ November 20-i dátummal jelenik meg Vityebszkben az UNOVISz röplapja Malevics jelszavával: „A régi világ művészetének megdöntését karcoljátok a tenyereitekbe!

■ Ivan Punyi és felesége, Kszenya Boguszlavszkaja a Finn-öböl jegén át menekülnek el a Szovjetunióból.

■ December 15-re datálva Vityebszkben Malevics elkészíti *Супрематизм: 34 рисунка* [34 szuprematista rajz] című litográfiaalbumát; publikálására 1921 januárjában kerül sor.

← Kazimir Malevics szuprematista rajzainak litografált albuma

■ December végén Kandinszkijt eltávolítják a moszkvai INHUK-ból: misztikusnak, oktatási és művészeti elveit pedig elfogadhatatlannak minősítik. Rodcsenko és (felesége) Sztjepanova, más művészek segítségével átszervezik az intézetet, úgy mond elméletibb és objektivebb „laboratóriumi” elveket követve.

1921

Konsztantyin Medunyickij és a Sztenberg fivérek (Georgij és Vlagyimir) januárban, Moszkvában a Költők Kávéházában rendeznek kiállítást *A konstruktivisták* címmel. Ez az első alkalom, amikor – a katalógus címlapján – a „konstruktivista” szó nyomtatásban megjelenik. A katalógus közli első alkalommal az orosz konstruktivizmus alapelveit. A kiállítás 61 munkát mutat be.

■ Január 21-én El Liszickij levélben értesíti Malevicset, hogy „...[David] Sterenberg és tsai. kezdeményezésére bizottság létesült, amelynek az a feladata, hogy a Külügyi Népbizottsággal és a Vnyeszorggal együttműködve orosz kiállításokat szervezzen külföldön. A Nyugatot borzasztóan érdekli a forradalmi orosz művészet, de csak Kandinszkij szűrőjén jut hozzá.”

■ Január 21-én Malevics csatlakozik a moszkvai INHUK-hoz.

■ Február 16-án Malevics levelet ír David Sterenbergnek: „Mindenféle pletykákat hallottam, hogy Ön külföldön kiállítást rendez, de erről persze semmi hivatalosat még nem kaptam. ...az irányomban megnyilvánuló attitűd egyébként sem jó, és azt is tudom, hogy Kandinszkij vezényletével a schlüsselbergi erődbe [a politikai foglyok számára fenntartott pétervári börtön] zárták a Négyzetemet és így az nem láthat napvilágot. [...] Ha mégis úgy döntenek, hogy kiállítják műveimet, akkor ragaszkodom ahhoz, hogy mind a négyet (1. Fekete négyzet, 2. Fekete kör, 3. Négy kereszt-szerű sík, 4. Fehér négyzet) állítsák ki. [...] Önnek mint államférfinak történelmi felelőssége van. [...] Köszönöm az élelmiszerküldeményt, a feleségem már vért kezdett köpni.”

■ Március 18-án Moszkvában hivatalosan megalakul a Konstruktivisták Első Munkacsoportja; tagok: Alekszej Gan teoretikus, Borisz Joganszon [Борис Владимирович Иогансон, 1893–1973], Konsztantyin Medunyeckij, Jakulov, Var-

vara Sztjepanova és Alekszandr Rodcsenko, valamint Georgij és Vlagyimir Sztenberg.

■ Március 28-án az UNOVISz második, csupán egynapos kiállítását a vityebszki Tramot Műteremben rendezi meg Malevics részvételével.

■ Márciusban Ilja Ehrenburg Moszkvából Párizsba utazik, ahová az orosz avantgárd számos fontos művéről visz magával fotográfiát.

← Kazimir Malevics:
Szuprematizmus, 1921–1927

Május 22-én Moszkvában megnyílik az OBMOHU (Fiatal Művészek Társasága) *Harmadik Tavasz Kiállítása*, amely júniusban is látható, többek között Alekszandr Rodcsenko, Konsztantyin Medunyeckij, Varvara Sztjepanova, Karl Jogszon [lettül: Kárlis Johansons, oroszul: Карл Вольдемарович Иогансон, 1890–1929], a Sztenberg fivérek és Jakulov munkáival.

← Az OBMOHU Harmadik Tavasz Tárlatának enteriőrje Karl Jogszon és Rodcsenko szobraival az előtérben, 1921

■ Június 4. és 8. között Szergej Szenkin rendezésében látható Moszkvában a VHUTEMASz Paul Cézanne Klubjában az UNOVISz második moszkvai kiállítása Kazimir Malevics részvételével. A tárlat a moszkvai, a vityebszki és az orenburgi UNOVISz csoportok munkáit mutatja be.

■ Június 22. és július 12. között látható a moszkvai Kontinentál Szállóban a Komintern III. kongresszusának tiszteletére rendezett tárlat Kazimir Malevics részvételével.

■ Uitz Béla a KMP (Kommunisták Magyarországi Pártja) küldötteként 1921. június 22. és július 22. között Moszkvában részt vesz a Komintern III. kongresszusán. A német munkásmozgalom küldötteként az eseményen részt vesz Kemény Alfréd [Durus] is. Moszkvában csatlakozik hozzájuk Ék Sándor és a moszkvai VHUTEMASz magyar diákja, Szilágyi Jolán (Szamuely Tiborné), aki emigránként ott tanul grafikát 1921–1922-ben. Szilágyi – feltehetően El Liszickij közvetítésével – bemutatja Uitzot és Keményt Malevicsnek. Ellátogatnak a VHUTEMASz-ba és az INHUK-ba; találkoznak Alekszandr Rodcsenkóval, kapcsolatba lépnek a Konstruktivisták Első Munkacsoportjának tagjaival, részt vesznek vitáikon. Megnézik az OBMOHU Második Tavasz Kiállítását. Berlinbe való visszatérése előtt Kemény december 8-án és 26-án előadást tart a moszkvai INHUK-ban a kortárs német és orosz irányzatokról, valamint az OBMOHU csoport munkáiról. Uitz anyagot gyűjt a Malevics-jegyzetekhez.¹⁴

■ Szeptember 17-én rendezik a vityebszki Lett Klubban az UNOVISz estjét „Majakovszkij *Háború és béke* című ötfelvonásosának [háborúellenes poemájának] előadásával, Malevics verseivel. Jermolajeva és Ciperszon dekorációjával.”

■ Szeptember 18-án nyílik meg Moszkvában az Összorosországi Írók Klubjában öt szovjet konstruktivista művész (egyenlőségüket hangsúlyozva a cirill ábécé sorrendjében jelennek meg a katalógusban: Varszt [Varvara Sztjepanova], Alekszandr Vesznin [Александр Александрович Веснин, 1883–1959] Ljubov Popova, Alekszandr Rodcsenko és Alekszandra Exter) öt-öt művéből az 5×5 = 25 című nagy jelentőségű kiállítás és az ahhoz kapcsolódó előadás és vitasorozat az INHUK-ban. Az első előadást El Liszickij tartja. „A prounok – átszállóhelyek a

festészet és építészet között” címmel. A tárlaton mutatja be Rodcsenko az *Utolsó festmény* című triptichonját. A kiállítás a szovjet konstruktivizmus jövője szempontjából kritikus időpontban, a produktivizmus megerősödése idején jön létre. Anton (Natan) Pevsnert a szovjet hatóságok „kapitalista művészet” előállításának bűnével vádolják, bezárják a műtermét és nem engedik tanítani. A Pevsner testvérek (Naum Gabo és Anton Pevsner) a Szovjetunióból Németországba emigrálnak.¹⁵

■ A második $5 \times 5 = 25$ kiállítás megnyitására az Összoroszországi Írók Klubjában kerül sor Moszkvában, október 6-án. A tárlat kizárólag grafikai műveket mutat be. A kiállításokat elméleti és ideológiai viták követik. Az INHUK titkára, Nyikolaj Tarabukin, október 20-án olvassa fel (a csak később, 1923-ban publikált) tanulmányát: „A festőállványtól a gépig” (Ot molberta k masinye). A tanulmány a produktivizmus elméleti alapvetése. A vitán részt vesz többek között Natan Altman, Ivan Bruni, Ivan Kljun, Alekszandr Rodcsenko és Varvara Sztjepanova. Maga a katalógus is különleges, egyfajta antikönyv Alekszej Gan „A művészet halott” deklarációja szellemében, igazából az első *livre objet*, amelyet Sztjepanova készít el 25 példányban kézi kötéssel.¹⁶

■ Raoul Hausmann, Hans Arp, Ivan Punyi (már mint Jean Pougny) és Moholy-Nagy László 1921 októberében Berlinben közös kiállványt bocsát ki *Elementarismus* címmel. A manifesztum előrevetíti az internacionális konstruktivizmus elterjedését. Kijelentik, hogy „Az elementáris művészet íránt kötelezzük el magunkat. Elementáris, mert nem filozofál, és csak a saját elemeink épül fel. Ahhoz, hogy a forma elemeink engedjünk, művésznünk kell lenni. Tehát a művészet elemeit csak művész tudja felfedezni. De ezek nem találhatók meg a művész individualista kedvteléseinek révén. Az individuum nem létezik izoláltan. A művész azokat az erőket használja fel, amelyek a világ elemeinek művészi formáját adják. [...] Vessétek el a stílusotokat! Mi szabadulni akarunk a stílusoktól, hogy elérjük a stílust.”¹⁷

■ Októberben Moszkvában Vaszilij Kandinszkij támogatásával megalakul az Orosz Művészettudományi Akadémia (RAHN). Az INHUK-ot a RAHN-hoz csatolják.

■ Novembertől az INHUK fokozatosan a produktivista ideológusok, (Borisz Arvatov, Oszip Brik, Nyikolaj Csuzsak, Borisz Kusner és Nyikolaj Tarabukin) hatása alá kerül. November 23-án az Objektív Elemzés Csoportja ülésezik, Alekszandr Rodcsenko, Varvara Sztjepanova, Ljubov Popova, Varvara Bubnova, Alekszandr Vesznyin, Konsztantyin Medunyickij és a Sztenberg fivérek részvételével. A közvetlen nap, november 24-én, Oszip Brik felhívja a festők figyelmét a festőállvány elhagyására és helyette az iparban végzendő közvetlen munkára. A felhíváshoz rögtön 25 művész (beleértve a fentieket) csatlakozik. December 25-én Sztjepanova adja elő jelentését az INHUK-ban: „A konstruktivizmus nem kísérli meg az esztétikai ízlést ipari ízléssé változtatni. A konstruktivizmus az emberi tevékenység számos területén fellelhető esztétika ellen van. ...az esztétika szűk-ségtelen...” A szovjet konstruktivizmus végleg két irányra esik szét: a produktivista ideológusok a művészetet a termelés részévé degradálják.

■ December 20-án és 21-én látható a harmadik moszkvai UNOVISZ-tárlat az INHUK szervezésében Kazimir Malevics munkáival.

■ Decemberben El Liszickij elhagyja Moszkvát, és Berlinbe távozik, ahol összeharátkozik Ilja Ehrenburggal. Találkozik Theo van Doesburg-hal és megkezdí együttműködését a De Stijl mozgalommal.

■ Decemberben Kandinszkij Németországba emigrál.

1922

■ Kállai Ernő (Ernst Kállai) a potsdam-berlini *Das Kunstblatt*ban az első közölt cikket El Liszickij *prounjairó*l: „A proun matematikai és technikai szempontból egzakt formáló erő alkotása. A pilóta képérzékelésével való kapcsolatai nyilvánvalók. Szűkülve mélyülő, koncentrikus körök nyilsebesen és biztosan hívják a pillantást egy olyan térbe, melynek szabadsága messze túllépi a földi gravitáció minden határát.”

■ Konsztantyin és Georgij Medunyickij, valamint Vlagyimir Sztenberg januárban – Moszkvában – kiállítják munkáikat a *Konstruktivizm* című kiállításon. Ez az első alkalom, amikor a koncepció művészi értelmezést nyer. Alekszandr Rod-

csenko és felesége, Varvara Sztjepanova hatására a „konstruktivista” elnevezés bevonul a szovjet művészeti életbe.

← Alekszandr Rodcsenko és Varvara Sztjepanova

■ Március–április tájékán El Liszickij és Ilja Ehrenburg megjelenteti rövid életű *Vescs/Objet/Gegenstand* (Tárgy) című német–francia–oroszl nyelvű – szuprematista beállítottságú – folyóiratát: „Folyóiratunknak a Vescs nevet adtuk, mivel számunkra a művészet tárgyak alkotását jelenti ...a primitív utilitarizmus [azonban] távol áll tőlünk... A Vescs [...] a művészet feladatainak munkálkodik. [...] Az új művészi formák megteremtését nem tudjuk elképzelni a társadalmi forma megváltoztatása nélkül.”

← A Vescs/Objet/Gegenstand borítója

A folyóirat nemzetközi kontextusba ülteti az orosz konstruktivista szemléletet. A lap indulásáról Ehrenburg így ír: „Liszickij keményen hitt a konstruktivizmusban... Könnyű elgondolni, hogy a forradalmi szlavofilek és a megrögzött narodnyikok mily távol álltak az általunk hirdetett konstruktivizmus szellemétől. Az első szám után nem bírták megállni, hogy egy nyilatkozatban el ne határolják magukat tőlünk. Ami engem illet, minden

egy számban önmagamtól is »elhatároltam« magam.” A lapnak három magyar munkatársa van: Kassák Lajos, Uitz Béla és Huszár Vilmos (Hollandia képviselőjében). Az első számban *Vége Oroszország blokádjának* címmel manifesztumot közölnek, amit azzal zárnak, hogy „...Hagyjatok fel végre azzal, hogy mindent deklaráltok és megcáfoltok. Fel! Alkossatok »tárgyakat«!” A szám közli Theo van Doesburg *Monumental Art* című tanulmányát.

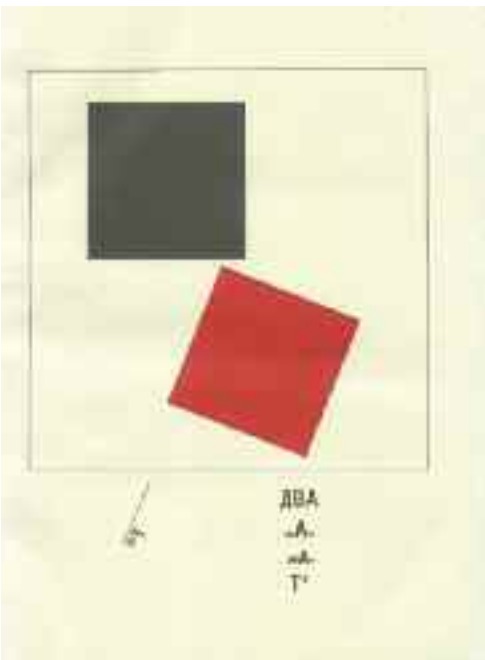
■ Lenin javaslatára Sztálin lesz az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt (OK(b)P) Központi Bizottságának (CK) főtitkára.

■ Márciusban látható a VHUTEMASz szervezésében Moszkvában az Összoroszlorszl Művészeti Oktatási Konferencián a vidéki művészeti iskolák tárlata. Ez az UNOVISz negyedik, és egyben utolsó moszkvai tárlata a vityebszki és más iskolák munkáinak bemutatásával. A *Vesztnyik Iszkusztv* [Вестник искусств] az eseményről így tudósítja olvasóit: „...a legérdekesebb munkák Malevics vityebszki növendékeitől jöttek.” Malevics is kiállít.

A vityebszki Gyakorlati Művészeti Intézet UNOVISz csoportja, 1922 tavaszán. Ülnek (balról jobbra): Mihail Vekszler, Vera Jermolajeva, Ilja Csanjnik, Lazar Hidekel. Állnak (balról jobbra): Ivan Cservinko, Malevics, Jefim Rojak, Anna Kagan, Nyikolaj Szujetin, Lev Judin, Evgenia Magaril →

■ Valószínűleg áprilisban jelenik meg Berlinben a Skythen Verlag gondozásában (a lipcsei Haberland nyomda kivitelezésében), 50 aláírt példányban El Liszickij *Von zwei Quadraten* (Két négyzet története) című játékos, hat grafikai lapot tartalmazó könyvecskéje („Minden kisgyereknek” dedikációval), amellyel az a célja, hogy a gyerekek is megismerjék a művészet – vagyis az építkezés – konstruktivista alaptörvényeit. A *Szuprematista történet két négyzetről* [Szuprematista grafika] belső címdaldalt szuprematista grafikák, illetve képversek követik („Ne olvasatok / papírt rakosgassatok / vegyetek pálcikákat / fessetek / építőköcskakat építsetek”). Az utolsó lapon az UNOVISZ fekete négyzete jelenik meg, alatta a következő szöveg: „Konstruálva Vityebszkben, 1920-ban”.

← Liszickij *Szuprematista történet két négyzetről* című albumának utolsó lapja

- Októberben a *De Stijl* is közli a kötetet.
- Május 14. és 20. között látható a vityebszki Gyakorlati Művészet Intézetében (csak a) vityebszki UNOVISZ csoport tárlata Malevics részvételével. Ez a vityebszki UNOVISZ utolsó tárlata. A csoport két hét múlva feloszlik.
- Májusban Ilja Csanjnyik és Ilja Szujetyin végez a vityebszki Gyakorlati Művészet Intézetben.

■ Május 29. és 31. között Düsseldorfban kerül sor a Haladó Művészek Első Nemzetközi Kongresszusára. A kongresszus célja egy, az első világháború utáni individualizmussal szembe forduló nemzetközi művészeti szervezet (internacionálé vagy unió) létrehozása. A konstruktivisták, bár nem szerepelnek a szervezők között, meghívottként részt vesznek a kongresszus munkájában.¹⁸

A Haladó Művészek Első Nemzetközi Kongresszusának néhány résztvevője. A felső sorban balról jobbra: Lucia Moholy, Kemény Alfréd és Moholy-Nagy. Hans Richter a földön →

- Júniusban bezár a vityebszki Gyakorlati Művészeti Intézet, Malevics Petrográdba költözik. Hamarosan követi Ilja Csanjnyik, Nyikolaj Szujetyin és mások. Tatlin kezdeményezésére Malevics csatlakozik az INHUK-hoz.
- Június 15-én látható a petrográdi Művészeti Kultúra Múzeumban az *Új irányzatok a művészetben* című tárlat, többek között Malevics munkáival. Malevics két előadást is tart a múzeumban, „Új bizonyíték a művészetben” és „Művészet, gyár és templom” címmel.
- A nyár folyamán Malevics tanfolyamokat tart a Művészi Kultúra Múzeumban.¹⁹
- Nyáron Malevics levelet kap a *De Stijl* elveit követő Chris Beekman holland festőművésztől, talán éppen Piet Mondrian biztatására. Bár a levél elveszett, feltehetőleg kapcsolatfelvételi kísérlet volt a szuprematisták vezetőjével Konsztantyin Umanszkij 1920-ban megjelent *Neue Kunst in Russland 1914–1919* című könyve

hatására. Tartalmára Malevics válaszából lehet következtetni. Vagy a levél, vagy egy feljelentés vezet oda, hogy augusztus 5-én a vityebszki Cseka [ЧК: чрезвычайная комиссия; Összoroszországi Különleges Bizottság] letartóztatja Malevics-et. Malevics szerencséjére motozásakor megtalálják nála Lunacsarszkij népbiztos hozzá írott levelét és ez megmenti; hamarosan kiengedik. Szeptember 17-én Malevics válaszol a levélre, és fényképeket is küld Beekmannak.

■ A NARKOMPROSZ részeként megalakul a GLAVNAUKA.

■ Szeptemberben Bécsben, a Julius Fischer (Gömöri Jenő költő fedőneve) Verlag kiadásában jelenik meg (Ludwig) Kassák Lajos és (Ladislau) Moholy-Nagy László szerkesztésében németül a *Buch Neuer Künstler* és ugyanakkor magyarul (500 számozott példányban) az *Új művészek könyve*. A szöveget feltehetően Kassák írta, míg a képszerkesztés Moholy-Nagy munkája. A kötetet így indítják: „!Mikor ezt a könyvet demagóg politikusok szónoklatai, és édesfagyökéren élő esztétikusok sóhajtásai közepette a közönség elé adjuk, a bizonyosság egyszerűségével írjuk le, íme: / itt vannak a rombolók legenergetikusabbjai / és itt vannak az építők legfanatikusabbjai” A kötet közli Malevics és mások²⁰ műveinek reprodukcióját. A május 31-én lezárt kéziratot Kassák így fejezi be: „Az új művészet pedig egyszerű, mint a gyermek jósága, határozottan megállapító és diadalmas minden anyag fölött.”

■ A bécsi *Egység* című magyar emigráns folyóirat szeptember 16-i számában jelenik meg – az orosz után elsőként magyarul – Kazimir Malevics „A tárgy nélküli alkotás és a szuprematizmus” című tanulmánya; később innen veszik át a nyugati publikációk is. A cikket Malevics 34 litográfiájából kiválasztott öt grafika illusztrálja, amelyek ugyan nem reprodukciók, hanem Uitz Béla átdolgozásai, és mind irányukban, mind fekete-fehér viszonylatukban meg vannak fordítva. Uitz erre így reagált: „A leközölt reprodukciókban [kivéve az elsőt] a fekete-fehér megfordítottja az eredeti fehér-fekete sorrendjének. Ezen változtatás oka az, hogy pénzszerűségben a kliséket magunk készítettük el: linóleumból, amely igen vékony vonalakat és formákat pozitívként nem bír el. Kérjük Malevics elnézését.”

■ Szeptember 25-én rendezi Theo van Doesburg a weimari Hotel Fürstenhofban a Konstruktivisták és Dadaisták Nemzetközi Kongresszusát.²¹

■ Október 15-én nyílik és nagyjából december 31-ig tart nyitva a berlini Unter den Linden 21. szám alatti Galerie Van Diemenben az orosz modern művészek első nagy nemzetközi kiállítása: az *Erste Russische Kunstausstellung*. A David Sterenberg rendezte tárlat közel 180 művész 594 művét mutatja be (mivel több mű is szerepel egy tételszám alatt, többen 900-ra teszik a kiállított munkák számát).

A Galerie Van Diemenben rendezett Erste Russische Kunstausstellung szervezői (balról jobbra): David Sterenberg, D. Marianov, Natan Altman, Naum Gabo és a galéria igazgatója, Friedrich Lutz →

Malevics egy kubista és négy szuprematista művel (köztük a *Fehér négyzet fehéren* című alkotással) szerepel. Katherine Dreier amerikai gyűjtő a Société Anonyme számára megvásárolja Malevics kubista *Késélező* című 1912-es művét (állítólag 40 amerikai dollárért; a mű ma a Yale Egyetemen van). A kiállítás katalógusának borítóját El Liszickij tervezi. A katalógus előszavát Artur Holitscher írja:²² „A forradalomból való művészet maga a forradalom”. A tárlatot közel tizenötezer nézik meg, és a nagy érdeklődésre való tekintettel az év végéig meghosszabbítják. A berlini *Kunstblatt* című művészeti folyóirat 11. számában a „Die Ausstellungen der Russen” című cikkét P. Westheim így zárja Malevics apropóján: „Az a bizonyos »Fehér

fehéren» kompozíció (ha még egyáltalán kompozíciónak szabad nevezni) mint kép nem mond semmit; de nekem úgy tűnik, hogy az intellektuális helyzet, amely következetesen ide kell hogy vezessen, nagyon is sokat mond.” A kiállítás továbbmegy Amszterdamba, ahol a Stedelijk Museumban látható 1923. április 28. és május 28. között. A tárlat Nyugat-Európában a szenzáció erejével hat. Sok művészettörténész a 20. század húsz legfontosabb kiállítása közé sorolja.

■ Novemberben látható Moszkvában a NOZs első kiállítása. A csoport Alekszandra Exter, Kazimir Malevics és Vlagyimir Tatlin korábbi tanítványaiból verbuválódott azzal a céllal, hogy megfordítsák a produktivizmus „el a festőállványtól!” irányvonalát.

■ Kassák Lajos november 11-én érkezik Berlinbe az októberben nyílt orosz nagykiállítást megnézni. Útját Moholy-Nagy László és Kállai Ernő készíti elő. A tárlat kapcsán többekkel találkozik (Herwarth Walden, Hans Arp, El Liszickij, Archipenko, Hans Richter, Raoul Hausmann). Kassák november 25-ig marad Berlinben, ez az első és feltehetően egyetlen berlini látogatása. A kiállításról a „Berlini orosz kiállításhoz” című, a MA december 25-i dupla számában (VIII. évf., 2–3. szám) megjelent cikkében így számol be: „A szuprematizmus levonta a festészet végső következtetéseit, és kapukat nyitott a fejlődés elé.” S bár a szobrászokkal kapcsolatban kritikus hangot üt meg, végső következtetése az, hogy „...ők a jövő fiai. [...] Berlinben egymást eszik a kiállítások: formák tekerődnek, és színek visítanak. És ebbe a tekervényes cifra zavarba az oroszok újra elhozták a színek ősforrásait s a tisztaság és erő EGYENES VONALÁT.”

■ Novemberben, a düsseldorfi kongresszust követően, Weimarban Theo van Doesburg, Hans Richter, El Liszickij, Karel Maes és Max Burchartz megalakítja a Nemzetközi Konstruktivista Alkotóközösséget (Konstruktivistische internationale schöpferische Arbeitsgemeinschaft), amely alkalmából kiáltványt jelentet meg (a *De Stijl* 8. számában), ahol meghatározzák a konstruktivizmus fogalmát: „Az élet újraalkotása, kortudatunknak megfelelően, univerzális kifejezőeszközökkel. Ezeknek a kifejezőeszközöknek logikus, világos alkalmazása, ellentétben minden szubjektív, túlnyomórészt érzelmekre épülő művészeti produkcióval.”

■ Moszkvában decemberben jelenik meg a Tver kiadónál Alekszej Gan produktivista ideológiát hirdető könyve: *Konstruktivizm*.

Alekszej Gan: *Konstruktivizm* →

A könyv célkitűzését Gan így rögzíti: „A konstruktivizmus korunk jelensége. 1920-ban keletkezett a balfront festőinek és ideológusainak »tömegakciója« során. A jelen agitációs célú kiadvánnyal a konstruktivisták megkezdik harcukat a hagyományos művészet szószólói ellen. [...] Korunk az ipar korszaka. A szobrászat adja át helyét a tárgyak térbeli formálásának. A festészet nem versenyezhet a fényképészettel. [...] Mi nem tükrözni, ábrázolni és értelmezni kívánjuk a valóságot, hanem a gyakorlatban valósítjuk meg... A konstruktivisták nem művészettel, hanem az intellektuális-anyagi termelés eszközével csatlakoznak a proletár renchez a múlttal szemben, a jövő meghódításáért vívott harcban.”

■ December 3-án a bécsi *Akasztott Ember* című emigráns magyar lapban jelenik meg Moholy-Nagy László cikke, a „Vita az új tartalom és az új forma problémájáról” (ki nem mondva, de az akkor már egy ideje dúló képarcitektúra vitához kapcsolódva és Kassákot támogatva). „Így jutottunk el a festészetben például a legegyszerűbb és legkomplikáltabb problémához, egy adott felületnek az énnel való megépítéséhez, amelyben már nem annyira a szubjektív élmény dominál, mint inkább a színek objektív követelése. Ez a lényege a sokat gúnyolt négyszög használatának. Még egy hegyével lefelé vagy felfelé állított háromszög vagy trapéz, vagy szabálytalan forma már magával a formájával erős pszichikai hatást gyakorol, addig a négyszög, mint a legneutrálisabb forma,

csak mint színhordozó jön számításba, és a legkevésbé zavarja a színek egymás közötti viszonyait."

■ December 22-én nyílik a petrográdi Orosz Múzeumban a *Kortárs orosz festészet* című kiállítás Nyikolaj Punyin rendezésében, többek között Malevics munkáival.

■ „Dynamisch-konstruktives Kräftesystem” (Dinamikus-konstruktív erőrendszer) címmel közöl cikket a *Der Sturm* decemberi számában Kemény Alfréd és Moholy-Nagy László. Ebben leszögezik, hogy „...statikus anyagkonstrukciók (anyag- és formaviszonyok) helyett dinamikus konstrukciókat (vitális konstruktivitást, erőviszonyokat) kell szervezni, ahol az anyag csak mint erőhordozó szerepel... Az önálló dinamikus konstrukció továbbvezetve adja a dinamikus-konstruktív erőrendszert, amelyben a befogadó ember aktív faktorrá válik...”

■ December 30-án megalakul a Szovjetunió [СССР: Союз Советских Социалистических Республик].

1923

■ A bécsi magyar emigráció *Akasztott Ember* című lapjának január 1-jei számában jelenik meg Bortnyik Sándor „Művészet és proletárforradalom” című írása: „...igen meddő dolognak tartom a »konstruktivizmus« és a proletárforradalom egymáshoz való viszonyáról hasábokon keresztül vitatkozni. Ilyen esztétikai problémák a proletáriátust kevésbé érdeklik. ...csupán formai, és nem lényegbeli a konstruktivizmus kollektivitása... A nagytőke organizációjának, ökonómiájának, látszatharmóniájának megfelelő tükörkép a konstruktív művészet. ...mihelyt a konstruktivizmus spekulációra alkalmas lesz, a nagytőke ezt a pillanatot meg fogja ragadni, és melléje áll. (Hollandiában például már megtörtént ez a testvéresülés – Oud házai, Doesburg dekorációi stb.)” Ugyanebben a számban jelenik meg Kállai Ernőnek „A berlini orosz kiállításról” szóló kritikája: „[Naum] Gabo mozgó plasztikájában a formakoncepció tudatosan mozgásképzetre épül, mint a mozgásnak nemcsak képviselője, de eredménye... A további fejlődés most már a Kemény és Moholy-Nagy által megjelölt kinetikus erőkar irányába halad, amely-

nek követelt belső dialektikájához viszonyítva a Gabo-féle kísérlet csak szűkös és ideges pótléknak számíthat.”²³

■ Január–februárban látható a moszkvai Művészi Kultúra Intézetében a *Kazimir Malevics – 25 év munkái* című egyéni kiállítás. Katalógus nem készül a közel száz kiállított műről. Malevics előadást tart „Cézanne-tól a szuprematizmusig” címmel.

Malevics a huszonöt év műveit bemutató tárlatán, 1923 →

■ Malevics elkészíti első *planit* grafikáit, a végtelen szuprematista térben lebegő architekturális rajzokat.

■ A bécsi magyar emigráció *Egység* című lapjának február 4-i számában jelenik meg Kemény (Durus) Alfréd kritikája, a „Jegyzetek az orosz művészek [1922 októberi] berlini kiállításához”: „A szuprematizmusnak formai szempontból rendkívüli a történeti jelentősége: [...] a képet síkbeli elemeinek (forma és szín) legtisztább és legtárgyilagosabb viszonylataira egyszerűsítette: formában a négyzetre és a mozgás függőleges-vízszintesének és két egymást metsző rézsútosának irányellentétére, színben a fehérnek és a feketének és az egységes fehér színnek a viszonylatára. Jelentősége azonban ma már csak történeti... A berlini orosz kiállítás rendkívüli jelentőségű lehetett volna, [...] ehelyett [...] eklektikus és szempont nélküli volt [mert] impresszionista és posztimpresszionista képek tömegét foglalta magába. ...de a mai orosz művészet általános esztétikán felül álló konstruktív szándékait egyáltalában nem képviselte.”

- Katherine Dreier, a Société Anonyme, Inc. alapító tagja, New Yorkban találkozik David Burljukkal, aki ettől kezdve segíti kapcsolatait az orosz emigrációval.
- Február 28-án Malevics a moszkvai Orosz Művészettudományi Akadémia (RAHN) Pszicho-fiziológiai Laboratóriumában tart előadást „A művészet alapjairól: a színről, fényről, poentilizmusról térben és időben” címmel.
- Márciusban Moszkvában Vlagyimir Majakovszkij és Oszip Brik megalapítja a *Lef* [ЛЕФ: Левый фронт искусств, Levüj Front Iszkussztv, Bal Művészeti Front] című folyóiratot, amely a szovjet konstruktivizmus produktivista szárnyát képviseli. A lap borítóit Rodcsenko tervezi. 1927-ig jelenik meg, azután a *Novij Lef* váltja fel.
- Április 28. és május 28. között az amszterdami Stedelijk Museumban látható a Berlinben 1922 októberben bemutatott nagy sikerű *Erste Russische Kunstausstellung* anyaga.
- A bécsi MA 1923. május 1-jei, a konstruktivizmusnak szentelt VIII. évfolyam 7–8. dupla számában jelenik meg Kállai Ernő „A konstruktivizmus” című cikke: „A konstruktivizmus a legtisztább immanencia. [...] A konstruktív tudat ahisztorkus. Nincsenek ontologikus és teleologikus szemlélethez való formái. Ok és cél nem állnak egymással szemben dualisztikusan. A legteljesebb lényegbeli azonosság mélyében gyökereznek. ...a konstruktivizmus a mozgás leghatalmasabb koncepcióját és reális lehetőségét bírja, amelyet a művészet valaha ismert. Kollektivitása nem a jelenben élő kaotikus társadalom képe, hanem abszolút kiegyensúlyozottságra és végleges tisztaságra való törekvés.”
- Május 15-én nyílik meg az augusztus 1-ig látható *Az összes tendencia petrográdi művészeinek festményei 1918–1923* című tárlat a Petrográdi Művészeti Akadémián. Ez az utolsó kiállítás, ahol nem-objektív műveket is kiállítanak. Malevics számos munkát mutat be, többek között az *M. V. Matyusin portróját* és a tárlat alkalmából hozza nyilvánosságra „Szuprematista tükör” [Супрематическое зеркало] című kiáltványát a *Zsizny Iskusztva* [Жизнь искусства] folyóiratban. A kiállításon Mihail Matyusin GINHUK-beli Organikus Kultúra csoportjának, valamint Tatlin Materiális Kultúra csoportjának (Cservinka, Kaja Kagan, Ilja Csanjnyik)

munkái és számos szuprematista mű látható. Malevics új szuprematista munkáit állítja ki: *Fehér négyzet fehér alapon*. A tárlatról Szergej Jutkevics ezt írja a *Lef* 3. számában: „Az egyetlen jó vászon az egész UNOVISz kiállításon egy abszolút tiszta, jól lealapozott fehér vászon volt. Azzal ugyanis még lehet valamit kezdeni.” Ez az „abszolút tiszta” fehér vászon a *Szuprematista tükör* című kép volt, a kiáltvány ikonikus analógja.

■ Június folyamán Pavel Filonov javaslatára Leningrádban, eredetileg a Művészeti Kultúra Múzeumában (MHK), megalakul a GINHUK, amelyet formálisan csak 1924-ben engedélyeznek.

■ A bécsi MA július 1-jei, VIII évfolyam 9–10. kettős számában jelenik meg Kállai Ernő „Korrektúrát (a »DE STYL figyelmébe«)” című cikke: „A konstruktivizmus emberi lényege, erkölcsi létjogosultsága forog kockán. Tehát ne alacsonyítsuk le esztétikai divattá holmi formaelméleti jóslások és stílusbeli befejezettségek kedvéért. Fogjunk a korrektúrához, míg nem késő, míg egy csak esztétikai megcsömörlés újabb esztétikumok reménytelen taposómalmába nem hajt bennünket.”

■ A petrográdi Lomonoszov Porcelángyárral együttműködésben Malevics és más UNOVISz-tagok a szuprematizmus elveit alkalmazó kerámia-terveket készítenek.

Malevics szuprematista teáskészlete, 1923 →

- A nyár végén meghal Malevics második felesége, Szófia Rafalovics. Malevics élete végéig használja a nyemcsinovkai dácstát.
- Szeptember Malevicset ideiglenesen a petrográdi Művészi Kultúra Múzeumának igazgatójává választják, amelyet csak 1924-ben véglegesítenek.
- A budapesti *Kékmadár* című folyóirat 9–10. számában Hevesy Iván kritikát közöl Malevics 1921 januárjában publikált *Szuprematizm: 34 riszunka* című litográfiaalbumáról.

1924

- A varsói *Blok* folyóirat fordításban közli Hevesy Iván a *Kékmadárban* megjelent kritikáját Malevics *Szuprematizm: 34 riszunka* című albumáról.
- Fokozatos leépülését követően szétesik az INHUK.
- Január 21-én Nyizsnij Novgorodban meghal Lenin.
- Öt nappal Lenin halála után január 26-án Petrográdot Leningrádra nevezik át.
- Február 13. és március 6. között New Yorkban a *Modern Russian Artists – 17th Exhibition of Modern Art of the Société Anonyme* című kiállításon látható Malevics *Késélező* című műve, amelyet Katherine Dreier amerikai gyűjtő a Société Anonyme számára vásárolt 1922-ben Berlinben.
- Malevics *Lenin-emlékmű-tervet* nyújt be a moszkvai hatóságoknak, amit elutasítanak, mert a terv Lenint kocka alakjában ábrázolja.
- A GINHUK májusi kiállításán láthatók először Malevics építészeti tervei és háromdimenziós arkitektonjai.
- Május 25-én Moszkvában 35 éves korában skarlátban meghal Ljubov Popova.
- Május 27. és június 8. között Leningrádban látható a Művészi Kultúra Múzeumának tevékenységét bemutató retrospektív tárlat, többek között Malevics műveivel.
- Július 19. és szeptember 30. között rendezik meg a XIV. Velencei Biennálét. A szovjet pavilonban Alekszandra Exter, Malevics, Nagyezsda Udalcova és Alekszandr Vesznjin műveit állítják ki. Malevics hat planitot, a *Fekete négyzettel*, a *Fekete körrel*, valamint a *Fekete kereszttel* kapcsolatos rajzait mutatja be.

- Októberben Leningrádban megalakul a Művészi Kultúra Múzeumában a Művészi Kultúra Intézete Malevics vezetésével. (A kormányzati jóváhagyás 1925 februárjában történik.)
- December 21-én a VHUTEMASz épületében található moszkvai Művészi Kultúra Múzeumában megnyílik Ljubov Popova posztumusz tárlata.
- December 30-án, El Liszickij kezdeményezésére, a hamburgi Kestner Gesellschaft²⁴ levében hívja meg Malevicset, hogy 1925. március és április között állítsa ki saját és növendékei munkáit Hamburgban, Berlinben, Braunschweigben és másutt. A kiállítás(ok)at az IZO nem engedélyezi.

1925

- Február 17-én a kormányzat jóváhagyja, hogy Leningrádban a Művészi Kultúra Múzeumában létrejöjjön a Művészi Kultúra Intézete. Az intézet Elméleti Osztályát Malevics, az Organikus Kultúra Osztályát Matyusin, a Matriális Kultúra Osztályát Tatlin, míg az Általános Ideológiai Osztályt Nyikolaj Punyin vezeti.
- Március 7-én Malevics levelet ír N. F. Petrovnak, az Akadémiai Központ Tudományos Intézetek Adminisztrációja vezetőjének: „A hétéves forradalmi tevékenység alatt számos elvtársamnak lehetősége volt külföldre menni és kiállítani műveiket, valamint megismerkedni a nyugati művészettel tudasuk gyarapítása végett. Helyénvalónak tartom ezért, hogy megkérjem külföldi (németországi) látogatásom támogatására.” A levélre írt vezetői megjegyzés P. Novickij aláírással április 8-án azt javasolja, hogy „Mielőtt K. V. Malevics külföldi utazását engedélyeznénk, szükségesnek látszik, hogy vagy Moszkvában, vagy Leningrádban bemutassa a külföldi kiállításra szánt műveit...”
- Március 10-én Malevics a moszkvai Orosz Művészettudományi Akadémia (RAHN) Pszicho-fiziológiai Laboratóriumában előadást tart „A festészet addicionális elemének elmélete” címmel.
- Április 28. és október 25. között a párizsi Grand Palais-ben látható az *Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes* című világkiállítás Malevics szuprematista porcelánjaival, amelyet növendékei díszítettek. Az ősz

folyamán Alekszandra Exter is Párizsba látogat a kiállításra, és nem tér vissza Oroszországba.

■ El Liszickij meghívást kap a hannoveri Kestnergesellschafttól; 1925 és 1928 között a társaság mappákban adja közre El Liszickij proun-litográfiáit (*Kestner-Mappe*).

■ Moszkvában a Szovjetunió Kommunista Pártjának (SzKP) Központi Bizottsága (KB) határozatot hoz a *Párt művészetpolitikája az irodalom területén* címmel. A határozat sürgeti a „milliók által közérthető” stílus követését, azonban továbbra is hirdeti a különböző művészi elképzelések közötti nyílt versengést.

■ Szeptember 13-án nyílik meg a *Baloldali tendenciák az elmúlt 15 év orosz festészetében* című tárlat Moszkvában a Művészi Kultúra Múzeumában, többek között Malevics műveivel. A *4 goda AHRR* [4 года АХРР: Ассоциации художников революционной России, Orosz Forradalmi Művészek Szervezete] Moszkvában megjelenő kiadványban V. Perelman így ír a tárlat kapcsán Malevics munkáiról: „...a legmagasabbrendű ítélet, melynek minden művével kapcsolatban helye van az, hogy el kell utasítanunk a nem-objektívizmus szeméjét és epigonizmusát”.

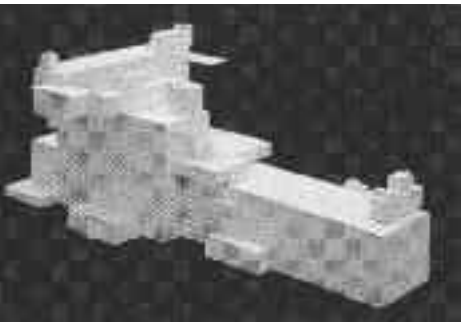
← Nyikolaj Punyin, Malevics és Mihail Matyusin a leningrádi Művészi Kultúra Múzeumában, 1925 körül

Malevics előad, 1925 körül ↑

■ November 29. és (1926) január 31. között látható a moszkvai Történelmi Múzeumban a Közoktatási Népbiztosság Tudományos Osztályának első éves kiállítása, többek között Malevics műveivel.

■ December 9-én Malevics új kérvényt nyújt be a GLAVNAUKA művészeti osztályához külföldi útjának engedélyezése tárgyában, megjegyezve „...ha nem találnak pénzt az utazás és a kiállítás támogatására, akkor kérem, hogy segítsenek a vízumokat beszerezni és segíteni gyalogos utazásomat Franciaországba Varsón

és Németországon keresztül, amelyet május 15-én szándékozom megkezdeni, majd vattal visszatérni december 1-én.”

■ Az év végén Tatlin távozik a GINHUK-ból, hogy a moszkvai VHUTEMASz-ban vállaljon állást. Malevics átveszi az osztályát. Csasnyikkal és Szujetyinnel kidolgozzák a szuprematista építészet elveit, amelyeket arkitektonokkal jelenítenek meg.

← Malevics arkitektonjai

■ Decemberben bezár a leningrádi INHUK, és betagozódik a Vizuális Művészetek Állami Intézetébe (GIII).

1926

■ Januárban Moszkvában Moise Ginzburg [Моисей Яковлевич Гинзбург] és Alekszandr Vesznyin konstruktivista építészek szerkesztésében megjelenik a *SzA* (CA: Современная Архитектура, Szovremennaja Arkitektura: Kortárs építészet) című folyóirat. 1930-as betiltásáig a lap a konstruktivista eszmék fő hirdetője.

■ Február 27. és március 25. között Varsóban a Szépművészeti Palotában látható az *Első Modern Építészeti Tárlat*, számos szuprematista planit Malevics-művel. Malevics építészeti terveit és háromdimenziós arkitektonjait is kiállítják.

A *SzA* kortárs építészeti folyóirat, 1927 →

■ Budapesten és Lipcsében egyszerre jelenik meg Kállai Ernő [Ernst] *Új magyar piktúra/Neue Malerei in Ungarn* című könyve, amely a magyar művészetet európai összefüggbe ágyazta: „A konstruktivista művészet óhajtott nemzetközi közössége szempontjából is döntő fordulatnak látszott, amennyiben mértanilag tipizált formáival ennek a közönségnek igen könnyen kezelhető képletét hozta. Úgy tetszett, hogy ez a képlet a nemzeti hagyományokon át való fejlődés kerülő útja nélkül közvetlenül is bele tudott illeszkedni az áhított új világ [...] keretébe. Ez a lehetőség olyan művészek szemében, akik ennek az európai nemzetköziségnek kétséges határszéli területeiről valók, igen fontos kellett hogy legyen: [...] úgy hatott, mint valami új kinyilatkoztatás.”

■ Március 11-én a GLAVNAUKA értesíti Malevicset, hogy engedélyezi a GINHUK munkatársainak külföldi kiállítását. Malevics, mint a leningrádi GINHUK képviselője, engedélyt kap az utazásra, amelyet azonban későbbre kell halasztania.

■ Május 30. és június 15. között a leningrádi GINHUK szervezésében látható a Művészeti Kultúra Intézetének retrospektív kiállítása az 1925–1926. tanév munkáiból, többek között Malevics arkitektonikus műveivel. A GINHUK ellenzői hevesen támadják a kiállítást, kijelentve, hogy „politikailag kérdéses”, ezért bezárandó. A hangadó cikk – „Egy kolostor az állam pénzén” – a *Leningradszkaja Pravda*-ban [Ленинградская правда] jelenik meg G. Szerji tollából június 10-én:

← A leningrádi Művészeti Kultúra Intézetének retrospektív kiállítása az 1925–1926-os tanév munkáiból

■ Június 1. és december 1. között rendezik a Philadelphia Museum of Modern Artban a *Philadelphia Sesqui-Centennial International Exposition*ot, ahol bemutatják Malevics *Késélező* című képét.

■ Júniusban Malevics befejezi a „Bevezetés a festészet addicionális elemének elméletébe”²⁵ című tanulmányát. A kefelenyomatot még látja, a cikk azonban nem jelenik meg.

■ Júniusban Varsóban megjelenik a *Praesens* avantgárd folyóirat; ötéves fennállása alatt Henryk Stażewski szerkeszti.

■ Június 15. és július 1. között rendezik meg a *GINHUK 1925–1926* című áttekintő tárlatot. A műtermek munkáinak bemutatásán túl Malevics kiállítja arkitektonjait, valamint a *Fekete négyzet*, a *Fekete kereszt* és a *Fekete kör* című munkáit. Néhány kritikus élesen támadja az arkitektonokat mint „politikailag gyanús dolgokat”. Ezt vizsgálat követi, amely pár hónapon belül a GINHUK bezárásához vezet.

Malevics a leningrádi GINHUK-ban. Balról jobbra: Malevics, Jermolajeva, Rozsgyesztyvenszkij; ülnek: Leporszkaja, ismeretlen és Judin →

■ A nyár folyamán a Művészi Kultúra Múzeumának gyűjteményét az Orosz Múzeumba helyezik át.

■ Szeptemberben a moszkvai VHUTEMASz-t intézetté alakítják VHUTEIN néven.

■ Szeptemberben az Állami Beszerzési Bizottság hozzájut Malevics *Alfa szuprematista modell* arkitektonjához. Tárolásra az Orosz Múzeumba kerül.

■ Október 31. és november (?) között látható a moszkvai Történelmi Múzeumban a *Négy Művészet Festőszövetség* festészeti, grafikai, szobrászati és építészeti kiállítása Malevics négy háromdimenziós szuprematista arkitektonjával (nem szerepelnek a katalógusban).

■ November 15-én Malevicset leváltják a GINHUK igazgatói posztjáról.²⁶

■ Decemberben megszűnik a GINHUK.

1927

■ Január 1-jével a GINHUK osztályait és munkatársait (Matyusin, Ender, Jermolajeva, Nyikolaj Punyin, Szujetyin, Csanjnyik, Hidekel) az Állami Művészettörténelmi Intézetbe (GIII) integrálják. Mivel a GIII kutatói a 20. század előtti művészet történetére szakosodtak, a kortárs művészzel foglalkozó kutatók megjelenése meg nem értéshez és belső konfliktusokhoz vezet.

■ Januártól Vlagyimir Majakovszkij szerkesztésében jelenik meg Moszkvában a *Novij Lef* [Новый ЛЕФ],²⁷ amely szoros kapcsolatban áll az *SzA* építész-, valamint a *Proletarszkoje Foto* fotóművészeti folyóiratokkal.

■ Alfred H. Barr jr. amerikai művészettörténész²⁸ Moszkvában és Leningrádban tölt két évet, ahol számos szovjet konstruktivistával (Rodcsekóval, Liszickijjel, Stenberggel és Tatlinnal) találkozik és létesít kapcsolatot.

← Natalja Mancsenko és Malevics, 1927. február 15.

■ Március 8-án Kazimir Malevics egy régóta tervezett három hónapos külföldi utazásra indul. Először Varsóba megy, ahol a Hotel Poloniában a Lengyel Művészek Klubja rendezi egyéni kiállítását március 20. és 25. között.

← Malevics kiállítása a varsói Polonia Hotelben

Szinte hősként ünnepli a helyi művészkolónia.

Malevics varsói kiállítása alkalmából bankett a Hotel Poloniában, a kiállítási helyiségben. Háttal Malevics, a háttérben művei →

Találkozik a *Praesens* lengyel avantgárd folyóirat köré csoportosuló művészekkel, valamint korábbi növendékeivel, Władysław Strzemińskivel és Katarzyna Kobrówával, akikre döntő hatással volt unizmusuk kifejlésztésében. A kiállításról így ír Matyusinnak: „20-án nyílt meg a kiállításom Varsóban. Nagyon kicsi, mind-

össze 30 vászon.” „Mi a szuprematizmus?” címmel előadást tart. A politikai menekült státusz elnyerése érdekében kérvényt nyújt be a varsói rendőrséghez, azonban választ nem kap (véltetően bolszeviknek minősítik).

Egy hónapos tartózkodása után Varsóból március 29-én Tadeusz Peiperrel, a *Zwrotnica* lap szerkesztőjével, továbbutazik Berlinbe és terveit szerint Münchenbe. Berlinben az 1914 előtt Oroszországban élt és oroszul jól beszélő Gustav von Riesen mérnöknel lakik.

■ Malevics április 7-én Tadeusz Peiperrel a dessai Bauhausba utazik, ahol még aznap Walter Gropiusszal, Moholy-Nagy Lászlóval és Le Corbusier-vel találkozik. A Moholy-Nagy kezdeményezte meghívás célja egy, a *Bauhausbücher* sorozat számára készítendő *Die Gegenstandlose Welt* [A tárgy nélküli világ] című könyv előkészítése.

■ Május 7-én Malevics így ír Lev Judinnak: „A németek világraszóló módon fogadtak. Úgy döntöttem, nekem is kell legyen kiállításom. Saját szobát kaptam

meg mindent, amire szükségem volt... Nem is hiszem, hogy bárki más művész részesült volna ilyen vendéglátásban. A nevemet axiómaként kezelik." Ugyanebben a levélben megírja, hogy eladott egy festményt, megrendelést kapott egy szuprematista ornamentika elkészítéséhez és pénzt a *Bauhausbücher* sorozatban megjelenő, *A tárgy nélküli világ* című könyvéért, összesen mintegy 3200 rubelnek megfelelő összeget.

■ Malevics 73 festményének és gouache-ának, valamint számos grafikájának egyéni kiállítása május 7. és szeptember 30. között a *Große Berliner Kunstausstellung* keretében látható. Ez a tárlat hozza meg számára a nemzetközi elismertséget. A kiállított 78 mű közül 18 mind a mai napig ismeretlen helyen lappang. A kiállításról [Ernst] Kállai Ernő ír méltató kritikát a *Kunstblatt* 7. számába: "...nehéz elképzelni, mi jöhet még a festészet fejlődésében ezután". Anatolij V. Lunacsarszkij szovjet közoktatásügyi népbiztos az *Ogonyok* 30. számában ír elismeréssel a kiállításról: „Festészetének exkluzivitása ellenére Malevics nagy művész. Nem meglepő tehát, hogy egy olyan országban, ahol még az érthetetlen Kandinszkij is sikeres lehet, a szintetizálóbb és bátor Malevics kedvező fogadtatásra talál, különösen amióta mostanában a kemény és éles festészet felé fordult.” Megjegyzi azonban, hogy „...a probléma akkor kezdődik, amikor Malevics nem fest, hanem ír. Úgy hallottam, hogy a németek is meghökkentek írásain. Kemény erőfeszítést tettem, hogy a szuprematista vezér gőzös és homályos elméleti írásait elolvassam. Valamilyen zavaros módon próbálja összekapcsolni saját céljait és útját a forradalomával és Istenével.”

■ Malevics találkozik Hans Richter avantgárd filmmel. Egy szuprematista film ötletéről beszélnek, Malevics terv gyanánt rövid, illusztrált szöveget is készít.

■ Malevics június 5-ig Berlinben tartózkodik. Berlinben találkozik Hans Arppal és Naum Gabóval. Június elejére befejezi a *A tárgy nélküli világ* szövegét.

■ Június elején (még Németországban) Malevics levelet kap, majd június 5-én hirtelen visszautazik Leningrádba. A levél tartalma nem ismert. Arra az esetre, ha hirtelen meghalna, Malevics végrendeletet készít. Bár úgy tűnik, hogy később vissza kívánt térni, és esetleg letelepedni Nyugaton, amely terv valóra váltását

ott hagyott műveinek eladásából gondolta finanszírozni, erre nem kerül sor.²⁹ Kiállított műveit Liszickij építészbarátságára, Häringre, a berlini kiállítást szervező építészegylet titkárára és orosz születésű feleségére, írásainak egy részét pedig Gustav von Riesen gondjaira bízta. Innen kerülnek a műveket tartalmazó ládák Gustav Knauer berlini műtárgyszállító raktárába. Tőlük kerül meglehetősen kalandos úton az anyag egy része – Alexander Dorner, Alfred H. Barr jr. és mások erőfeszítéseinek eredményeként – huszonöt év múlva az amszterdami Stedelijk Museumba. Malevics berlini látogatása első és egyben utolsó külföldi útja.

■ Az év során Malevics és El Liszickij kapcsolata visszavonhatatlanul megromlik.

■ Július 23. és október 9. között rendezik Stuttgartban az Interim Theaterplatz beim Neuen Schlossban a Werkbund-kiállítást: *Az apartman, nemzetközi tervek és az építés új művészete*. A tárlaton Malevics arkitektonmodellje is látható.

■ Malevics júliusban harmadszorra is megházasodik, Leningrádban feleségül veszi Natalja Mancsenkót.

■ November 1-jén nyílt Nyikolaj Punnyin rendezésében a leningrádi Állami Orosz Múzeumban az *Új áramlatok a művészetben* című tárlat, többek között Malevics műveivel, beleértve az arkitektonokat.

A leningrádi novemberi Új áramlatok a művészetben tárlat Malevics-sarka egy arkitektonnal →

■ Malevics Szujetyinnel és Csanjnyikal a Moszkva melletti szocialista elővárosok elképzelésen dolgozik.

■ Az ősz folyamán Malevics a leningrádi Állami Művészettörténeti Inté-

zetben (GIII) folytatja kutatásait, elsősorban a „...ritmus, tér és kompozíció a szuprematista építészetben” területeken. Malevics a Modern Művészet Osztály, Mayusin a Kísérleti Laboratóriumok vezetője.

■ A müncheni Albert Langen Verlag kiadásában megjelenik a *Bauhausbücher* 11. kötete; Malevics *Die gegenstandlose Welt* című könyve Gustav von Riesen fordításában. A borító, a kötéstervezés és a tipográfia Moholy-Nagy László munkája. Ő

írja a bevezetőt is. A kötet két részből áll: „Einführung in die Theorie des additionalen Elementes in Malerei” és „Suprematismus”. A szöveg és a 62 illusztráció Malevics 1922 óta tartott előadásainak többszöri átdolgozásán alapul. A kötetben Malevics úgy érvel, hogy a festészet központi kategóriája a tiszta színek és geometrikus formák keltette, a szuprematizmusban kiteljesedő „tiszta érzet”.

← Malevics *Bauhausbücher*-kötete Moholy-Nagy tipográfiájával

1928

■ Február 6-tól látható a leningrádi Művészettörténeti Intézetben az *Első Iparművészettörténeti kiállítás*, többek között Kazimir Malevics arkitektonjaival.

■ Március 10-től kerül sorra Varsóban a Képzőművészek Szövetségének Szalonjában a *Modernista Szalon*, ahol Malevics szuprematista festményeit is kiállítják.

■ Április és október között a harkovi *Novaja Generacija* című havilapban Malevics tizenkét cikket publikál ukránul a művészet Cézanne utáni új eredményeiről.

■ Júniusban a berlini *Grosse Berliner Kunstausstellung*on kiállítják Malevics egyik arkitektonját. Bezár a Societé Anonyme, Inc. New Jersey-i központja. Katherine Dreier azonban folytatja a társaság gyűjteményének gyarapítását. A gyűjtemény része Malevics *Késélező* című műve.³⁰

Nyikolaj Szuetyin és Anna Leporszkaja, 1928 →

■ November–decemberben a moszkvai Tretyjakov-képtárban látható az *Új szerzemények 1927–1928* című tárlat többek között Kazimir Malevics arkitektonjaival és planitjaival.

1929

■ A massachusettsi Wellesley College-ban április–májusban Alfred H. Barr jr. öt előadást tart a Farnworth Museum of Modern Artban: „A modern festészet: a tiszta művészet ideája”, „A dessai Bauhaus” és „A moszkvai LEF csoport”.

■ Áprilisban Moszkvában megalakul a Művészek Összszövetségi Szervezete a megbízások és anyagellátás felügyeletére, különös tekintettel az írástudatlanság felszámolására. A szervezet álláspontja szerint a művészek feladata a szocialista társadalom építésének ábrázolása. Minden kiállítandó művet megfelelő bíráló bizottságnak kell látnia.

■ Augusztusban Moszkvában megalakul a Proletár Építészek Összoroszországi Szövetsége, a VOPRA. A *Sztroityelsztvo Moszkvi*-ben publikált Deklarációjuk elítéli a konstruktivizmus „mechanikus módszereit”, egyben meghirdeti, hogy „az új proletár építészetnek a dialektikus materializmus talaján kell kifejlészenie elméletét és gyakorlatát”.

- Augusztus 29-én Malevics levelet ír a GLAVISzKUSzTVO vezetőjének, hogy tekintse át és ismét fontolja meg az Állami Művészettörténeti Intézetből (GIII) eltávolított kortárs művészek helyzetét, akiket azzal is megvádoltak, hogy nem a marxista ideológiának megfelelően tevékenykednek.
- A leningrádi Állami Művészettörténeti Intézet (GIII) művészettörténészei nincsenek megelégedve Malevics kutatómunkájával és kezdeményezik elbocsájtását, valamint osztályának megszüntetését. Ez év végére meg is történik.
- Október 6. és november 3. között a zürichi Kunsthausban látható az *Abstrakte und surrealistische Malerei und Plastik* című csoportos kiállítás, többek között Malevics művével.
- Malevicsnek lehetőséget adnak, hogy havonta két és fél hetet a kijevi Művészettörténeti Intézetben dolgozzék.
- November 1-jén nyílik Moszkvában a Tretyjakov-képtárban Malevics egyéni kiállítása a leningrádi Orosz Múzeum gyűjteményében lévő műveiből. A tárlaton ötven munka szerepel az 1903 és 1922 közötti periódusból. Ezen a kiállításon jelennek meg először a korai kubofuturisztikus munkáira emlékeztető új keletű figurális művei. Feltevések szerint néhány munkáját Malevics antedatálta. (Néhány kritikusa úgy tartja, hogy ez az erősödő politikai nyomás hatására történt így, míg mások szerint Malevics kiábrándult az absztrakcióból.)
- Decemberben a moszkvai Tretyjakov-képtárban bemutatják 1928–1929 új szerzeményeit. Malevics egy arkitektonja szerepel a kiállításon.

1930

- A leningrádi Művészetek Házában Malevics festészetelméleti előadásokat tart.
- Február 1. és kora július között látható a kijevi Szépművészeti Galériában Malevics egyéni kiállítása megközelítőleg ötven festménnyel és néhány arkitektonnal az előző évi Tretyjakov-tárlat anyagából. A galéria igazgatóját letartóztatják a „burzsuj Malevics termékeinek kiállításáért”.
- Kora tavasszal tisztogatásra kerül sor a NARKOMPROSz IZO-ban a személyzet hiányos marxista ideológiai képzettsége miatt.

- Április 14-én 37 éves korában moszkvai lakásán szíven lövi magát Vlagyimir Majakovszkij. A halotti menet felvonulási rendjét és a halottas kocsit Tatlin tervezi.
- Április–júniusban a kijevi Kijev Képgalériában látható Malevics egyéni kiállítása, lényegében Tretyjakov-beli kiállításának módosított változata. Ennek kapcsán írja Sz. Jefimovics a hivatalos helyi lapban: „Azonban, dacára Malevics alkotó munkásságának minden csodálatos aspektusára, művészi tevékenységének alapja idegen a proletár kultúrától. Egész munkássága arra utal, hogy mint burzsoá művész a művészetet nem a társadalom szolgálatára, hanem csak a forma kedvéért műveli.”
- A hannoveri Provinzialmuseum igazgatója, Alexander Dorner, befogadja a Malevics berlini kiállításán hagyott műveket, amelyek közül számosat ki is állít. Néhány mű azonban, máig tisztázatlan körülmények között, kikerül a múzeumból, és az Egyesült Államokba jut.
- Június 8-án Moszkvában nyílik a Képzőművészeti Alkotások Beszerzésének Állami Bizottsága *Új szerzemények* című kiállítása Malevics, Tatlin és mások munkáiból.
- Júliusban a berlini szovjet festészeti kiállításon Malevics két 1913-as kompozícióját mutatják be.
- Szeptember 20-án az OGPU Leningrádban letartóztatja Malevicsot, és több hónapra előzetes letartóztatásba helyezi. A vád a GIII-ből való eltávolítása után az, hogy egyrészt formalista, másrészt a „Büntetőtörvénykönyv 58-6 paragrafusának értelmében külföldi útján a kémkedés büntetettét követte el”, mert olyan művészekkel találkozott, akik „ellenségesen vélekednek a Szovjetunióról”, továbbá, hogy „gyengélkedésére hivatkozva nem jelentkezett le időben a varsói szovjet követségen”.
- Három évvel varsói és németországi útja után vádlottként hallgatják ki a művészetéről vallott nézeteiről és külföldi tevékenységéről. Malevics vallomásaiban azzal védekezik, hogy munkásságát a szovjet állam ideológiájának megfelelően végezte: „Semmilyen kísérlet nem történt a burzsoá tendenciák művelői részéről

arra vonatkozóan, hogy megnyerjenek ügyüknek, és ez nem is történhetett volna meg, mert harmincéves művészi meggyőződésem és munkáim jól ismertek.” Vallomásába a kihallgató tiszt a következőket írja és írhatja alá Malevicssel: „...álláspontom a művészetéről az, hogy a legújabb építészeti és egyéb elvekkel egységben kell a proletáriátus társadalmi problémájára választ adnia.” A vallomásban Malevics kifejti: „A GIII néhány személye, elsősorban Acarkina és Szerebrjakov, formalizmussal vádolnak. Ez nem korrekt, mert munkáimmal bebizonyítottam, hogy mindig is termeléspárti vagyok. Tányérjaimat exportra keresik, ami a Szovjutz gazdasági előnyökhöz juttatja. Ugyanakkor Nyugaton is felismerik művészi újításainkat, amivel a kulturális fronton is bemutathatjuk eredményeinket. Külföldi hivatalos utam a GLAVISzKUSzTVO engedélyével történt. Végrehajtottam a rám bízott feladatot. Azok a kiállítások, amelyeket Németországban és Lengyelországban szerveztem, kedvező benyomással szolgáltak a szovjet művészetéről. Soha nem osztottam a burzsoá világ nézeteit és soha nem tartoztam jobboldali áramlatokhoz. Amikor Varsóban voltam, a burzsoá jobboldal még helyet is alig adott. Németországban meg azt mondták, hogy »itt van a bolsevik«...” Barátai óvatosságából Malevics több kéziratát elégetik.

■ A kolozsvári *Korunk* októberi száma közli Moholy-Nagy László „Az új film problémái” című cikkét. Moholy-Nagy az új médiumok szempontjából értelmezi a hagyományos pigmentfestészetet és Kazimir fejlődését: „Utolsó képe: a fehér négyzög alakú fehér vásznon világos szimbóluma a filmképek és -előadások vetítőernyőjének, s a pigmentfestészet feladásának a direkt fényalkítás javára: a fehér síkon a fény közvetlenül, mégpedig mozgásban projiciálható.”

■ Októberben Bécsben *Kortárs Szovjet művészet* tárlat nyílik, többek között Malevics műveivel.

■ December 8-án Malevicset – valószínűleg az akkor befolyásos Kiril Ivanovics Sutko, a *Szovjet Film* főszerkesztőjének közbenjárására – kiengedik leningrádi előzetes letartóztatásából.³¹

1931

Június 2-án Malevics az 1927-ben készített, a Tretyjakovkában található szuprematista oszlop arkitektonjáról készült fénykép hátoldalára ezt írja Ivan Kljunnak: „Amikor meghalok, a világ összes művésze és mindazok, akik ismertek, Barvihában [Барвиха] temessenek el [...] a síromra helyezve azt a tornyot, ami a Tretyjakovkában van [...] a tornyocskával a tetején, amelyben egy Jupiterre irányított távcső legyen.”

Malevics a nyemcsinovkai dácsa előtt, 1931 →

■ Az év során Malevics a leningrádi Vörös Színház belső terébe készít festménytervet. Ezek kivitelezésére is sor kerül.

■ Június 15. és 1932 eleje (?) között a leningrádi Állami Orosz Múzeumban rendezik a *Művészet az imperializmus korában* című kiállítást. A tárlaton kiteszik Malevics számos munkáját, beleértve szuprematista és kései figurális műveit is.

Malevics: Kaszáló, 1930 →

■ 1931. november és 1932. február között a moszkvai Állami Tretyjakov-képtárban látható az *Átfogó kísérleti kiállítás a kapitalizmus korából*, többek között Malevics műveivel.

← A Tretyjakov-képtár Átfogó kísérleti kiállításának formalista-burzoá része Malevics két művével

1932

■ November 13. és 1933. májusa között a leningrádi Állami Orosz Múzeumban látható *Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság (OSzSzSzk) elmúlt*

↑ Malevics a novemberi tárlaton az elmúlt tizenöt év néhány munkájával

15 évének művészei című tárlat számos térbeli szuprematista és arkitekton, valamint késői figurális művet mutat be Malevicsstól.

■ Malevics az Állami Orosz Múzeumban folytathatja experimentális vizuális kutatásait.

Malevics az Állami Orosz Múzeumban lévő laboratóriumában, 1932 →

1933

■ Január 30-án Adolf Hitler lesz Németország kancellárja.

■ Malevicsot rákkal diagnosztizálják.

■ Június 27. és 1934. márciusa (?) között a moszkvai Történelmi Múzeumban rendezett *Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság (OSzSzSzk) elmúlt 15 évének művészei* című tárlaton Male-

vics számos nem-objektív és kései figurális műve látható. A július 11-i *Izvesztijában* Nyikolaj Buharin a „Néhány gondolat a szovjet művészetről” című cikkében így ír a szuprematisták műveiről: „Egy csoport formalista és nem-objektivista („Fekete négyzet” stb.) külön szekcióban szerepelnek. [...] A »tartalomtól« való elvonatkoztatás magát a formát öli meg [...] zsákutca. Itt látható a burzoá művészet halála.” Abram Jefrosz az *Iszkosztvo* 6. számában így ír Malevicsról: „Malevics, a szuprematizmus atyja [...] váratlan ajándékkal lepte meg a tárlatot: visszafordult a realizmus irányába... Jól hangzik! Ám a valóság más. [...] Tatlin és Malevics valamikor harcostársak voltak, de végül teljesen ellentétes pozíciókat foglaltak el. Egyikőjük futurista, aki művészettel termékenyítette meg az ipart,

másikuk meg egy visszafelé menő retrospektivista, aki készen áll arra, hogy realista legyen, feltéve, hogy az az 1630-as évek realizmusa.” Ugyanabban a számban O. Beszkin kijelenti, hogy „Malevics »Fekete négyzete«, mint a művészet csúcsa, tökéletes zsákutca. És ez a nem ideologikus, gyenge művészet beleragad az európai legreakciósabb művészet hátsó felébe.”

↑ Kazimir Malevics: Önarckép, 1933

Kazimir Malevics: Futó, 1932 ↑

■ Az év végén Malevics átadja Nyikolaj Hardzsijev [Николай Иванович Харджиев] orosz írónak és műgyűjtőnek a *Fejezetek egy művész önéletrajzából* című visszaemlékezésének gépelt szövegét.³²

Malevics és Nyikolaj Hardzsijev, 1933 →

1934

■ Márciusban Lev Judin meglátogatja Malevicset műtétje után.

■ Április 24-én nyílik a leningrádi Orosz Múzeumban a *Nő a szocialista építésben* című tárlat. Malevicsből két kései portrét állítanak ki.

■ Augusztusban Zsdanov összehívja a Szovjet Írók Első Össz-szövetségi Kongresszusát: „A valóság művészi megjelenítésének igazsága és történelmi tárgy-szerűségének kell ötvöződnie a szocializmus szellemében a munkások oktatásának és ideológiai átformálásnak eszközével. A művészet az Állam eszköze. Ez a végső csapás az absztrakt »művészetre«, a formalizmusra, a tiszta formák művészetére.”

■ Október 14-én Leningrádban meghal Mihail Matyusin, Malevics alkotótársa és barátja.

■ December 1-én Leningrádban egy merénylő lelövi Szergej Kirovot, a város párttitkárát. A merényletet feltehetőleg az NKVD szervezte Sztálin utasítására. Sztálin azonnal Leningrádba utazik, és személyesen irányítja a vizsgálatot. Tömeges letartóztatások és deportálások kezdődnek. Még decemberben letartóztatják Kamenyevet és Zinovjevét. Kezdetét veszi a Jezsov nevéhez fűződő nagy terror (jezsovscsina), amely 1939-ig tart.

1935

■ Sztálin javaslatára a halálbüntetést kiterjesztik a 12 és 16 év közötti gyermekekre is.

- Az április 24-én nyíló *Leningrádi művészek első tárlatán* kiállítják Malevics öt, 1933 és 1935 között készített portréját. Ez munkáinak utolsó bemutatója a Szovjetunióban 1962-ig.
- Alfred H. Barr jr., a New York-i MoMA igazgatója, tizenhárom Malevics-művet válogat a Hannoverben letétbe helyezett berlini kiállítás anyagából az 1936-ra tervezett *Cubism and Abstract Art* tárlatra.
- Május 15-én Leningrádban hosszú betegség után gyomorrákban meghal Kazimir Malevics. 57 éves volt.

↑ A halott Malevics a Szujetyin tervezte koporsóban

A Szujetyin tervezte
szuprematista
arkitektonkoporsó →

- Malevics halotti ágya felett egy fekete négyzet volt.
- A gyászolók karszalagján szintén fekete négyzet volt.

Malevics koporsóját Szujetyin
és társai viszik ↓

■ Művészi tevékenységének elismerésül Lenin-grád Városi Tanácsa fedezi Malevics temetkezési költségeit.

← Malevics halottas kocsija a fekete négyzettel

■ Május 21-én Malevics hamvait a moszkvai Nyemcsinovkai temetőbe szállítják Leningrádból, közel dácsájához. A tölgyfa alatti sírt a Nyikolaj Szujetyin tervezte fehér kockán fekete négyzet jelzi.³³

← Malevics sírja mellett Una lánya és harmadik felesége, Natalja Mancsenko

UTÓÉLET

1936

■ Az Állami Orosz Múzeum megvásárolja Malevics műveinek jelentős részét. A Szovjet Állam nyugdíjat folyósít a családnak.

■ A *Pravda* június 7-i számában Platon Mihajlovics Kerzsencev (Платон Михайлович Керженцев) párthivatalnok „A Tretyjakov-képtárról” címmel közöl cikket: „Valamilyen oknál fogva a Tretyjakov-képtár vezetése szükségesnek érzi, hogy még Malevics és Kandinszkij abszurd munkáit is kiállítsa. Kandinszkij »festményét« »Kompozíciónak« hívja, ami nyilvánvalóan ironikus név, mivelhogy ezekben a formátlan vonalakban és pacákban nincs más mint káosz, ami egyébként tipikus a művészre és gondolkodására. A Tretyjakov-képtár vezetése tiszteletudóan kiállít olyan, a munka megcsúfolását jelentő dolgot is, mint Malevics »Fekete négyzete«. Egy bekeretezett fehér mezőben ott virít egy nagy fekete négyzet. Nahát, csakugyan micsoda mélyen szántó gondolat! Micsoda magas szintű technika, micsoda szín és micsoda briliáns megjelenítése korunknak!”

■ A New York-i Museum of Modern Art kiadásában megjelenik Alfred H. Barr jr. alapkönyve, a *Cubism and Abstract Art*, amelyben a szerző Malevics munkásságát is bemutatja.³⁴

1942

■ A New York-i New Art Centerben április 1. és május 15. között *Masters of Abstract Art* címmel kiállítás látható Burgoyne Diller, Theo van Doesburg, Viking Egeling, El Liszickij, Kazimir Malevics és mások műveiből.

1946

■ *Abstract and Cubist Art* címmel rendezett tárlat a Duke Egyetemen (Durham, North Carolina) Kazimir Malevics, Piet Mondrian, Nágyezsda Mdalcova, Paul Klee és mások műveivel.

■ A Moszkvában született görög Georges Costakis (Γεωργιος Κωστώκης, 1913–1990) 1946-ban egy moszkvai műteremben véletlenül rábukkan a húszas évek szovjet konstruktivista művészeinek néhány munkájára. Olga Rozanova műveinek hatására kezdi gyűjteni a szovjet-országi konstruktivista művészek alkotásait, amelyeket fillérekért vásárol az ötvenes években. Az eredetileg követségi sofőr, majd később a moszkvai kanadai követségen dolgozó Costakis egy több mint ötezer festményből, rajzból, konstrukcióból és egyéb műtárgyból álló különleges kollekciót gyűjt össze, többek között Malevics, Rozanova, Popova, Tatlin, Rodcsenko, Kljun, Klucis, Sztyepanova, Udalcova, Szofronova, Szujetyin, Altman, Exter, Liszickij, Sztenberg, Csasnyik és mások munkáiból. A Costakis-gyűjtemény a legnagyobb magángyűjtemény a szovjet-országi konstruktivizmus témakörében.³⁵

■ Július 19. és augusztus 18. között rendezik meg Párizsban a Beaux-Arts de la Ville de Paris épületében az első *Salon des Réalités Nouvelle Art Abstrait, Concret, Constructivisme, Non figuratif* (röviden: SRN). Az alapító okirat szerint „a konkrét művészet, non-figuratív művészet, illetve az absztrakt művészet” megismertetése érdekében rendezik a szalont. Az Avenue du Président-Wilsonon lévő Palais des beaux-arts de la Ville de Paris épületében rendezett első szalont Robert Delaunay, Theo van Doesburg, Duchamp-Villon, Viking Eggeling, Otto Freundlich, Vaszilij Kandinszkij, Kazimir Malevics, Piet Mondrian, Sophie Tæuber-Arp és El Liszickij emlékének szentelik.³⁶

1947

■ Március 19. és április 12 között a New York-i Rose Fried Galleryben Charmion von Wiegand rendezi a *The White Plane* című kiállítást, amelyen tizennyolc művel szerepel Ilya Bolotowsky, Burgoyne Diller, Fritz Glarner, Josef Albers, Kazimir Malevics és Piet Mondrian.

1949

■ Júniusban Bostonban *Société Anonyme of the Twentieth Century Painting* címmel nyílik tárlat az Institute of Contemporary Artban többek között Fritz Glarner, Vaszilij Kandinszkij, Paul Klee, El Liszickij, Kazimir Malevics, Piet Mondrian alkotásaiból. A tárlat bővített változata (Burgoyne Diller és Moholy-Nagy László műveivel kibővítve) nyílik ugyanott szeptemberben.

1958

Az amszterdami Stedelijk Museum megszerzi Malevics számos művét, köztük 29 festményt.

1959

■ Májusban *Kazimir Malevics*-kiállítás látható a római Galeria Nazionale d'Arte Modernában.

1970

■ Az amszterdami Stedelijk Museumban megrendezik Kazimir Malevics halála utáni első retrospektív tárlatát. Ebből az alkalomból jelenik meg az 1927. május 7. és szeptember 30. közötti berlini kiállítás *Catalogue raisonne*-ja Troels Andersen szerkesztésében.

1976

■ A londoni Tate Galleryben augusztus 25. és október 3. között látható a Kazimir Malevics életművét bemutató retrospektív tárlat. A kiállítás katalógusába Andrej B. Nakov ír tanulmányt.

1977

■ Júniusban a londoni Annelly Juda Fine Art galériában látható a *Malevich, Suetin, Chashnik, Lissitzky: The Suprematist Straight Line* című kiállítás.

1978

■ Márciusban a párizsi Centre Pompidouban Pontus Hultén rendezésében megnyílik a *Malevich* című átfogó tárlat, amelyen 234 művet, köztük 46 festményt állítanak ki.

1988–1989

■ *Kazimir Malevich 1878–1935*, utazó kiállítás, Orosz Múzeum, Leningrád, Tretjakov-képtár, Moszkva, Stedelijk Museum, Amszterdam.

2006

■ Május 10. és június 6. között Moszkvában a budapesti International MADI Museum Alapítvány nemzetközi művészeti fesztivált rendez Dárdai Zsuzsa és Saxon-Szász János szervezésében. Társszervezők az International Symmetry Association részéről Darvas György és Szergej Petuhov. Művészeti igazgatók: Beke György és K. V. Frolov. Május 13-án Malevics nyemcsinovkai sírjánál tartanak megemlékezést a festő halálának 71. évfordulója alkalmából.

2008

■ Október 25. és 2009. január 25. között a Staatliche Kunsthalle Baden-Baden centenáriumi jubileuma alkalmából megrendezi t a *Von der Fläche zum Raum – Malewitsch und die frühe Moderne* [A síktól a térig – Malevics és a korai modernek] című kiállítását, többek között Natan Altman, Erich Buchholz, Natalja Danko, Walter Dexel, Vaszilij Kandinszkij, Kassák Lajos, Ivan Klujny, Gusztav Klucisz, Zinajda Kobilecskaja, Nyikolai Lapsin, El Liszickij, Kazimir Malevics, Moholy-Nagy László, Ljubov Popova, Alekszandr Rodcsenko, Kurt Schwitters, Nyikolaj Szujejtin, Vlagyimir Tatlin, Ilja Csasnyik, Szergej Csehonin és Rudolf Wilde alkotásai-ból.

JEGYZETEK

- 1 Andrej Nakov kutatásai szerint Malevics 1879-ben született.
- 2 1918. február 14-én történt az átállítás a Gergely-naptárra.
- 3 Bonnard, Braque, Cézanne, Derain, Gauguin, Gleizes, Le Fauconnier, Matisse, Metzinger, Redon, Signac, Van Dongen, Van Gogh és Vuillard művei vettek részt a kiállításon.
- 4 A *Szalon* 1918-ig létezett.
- 5 Negyvennyolc évvel később újra felbukkant ez az elképzelés a német Zero csoport 1963-as manifesztumában: „Zero a nyugalom. Zero a kezdet.”
- 6 Később, 1949-ben, kijelentette, hogy „a sok ezer Lenin-portré ízléstelen”. Ezért szovjetellenes tevékenység vádjával letartóztatták, és a vorkutai lágerbe száműzték. Ott halt meg 1953-ban, néhány hónappal Sztálin halála után.
- 7 Pontus Hultén kezdeményezte 1968-ban a torony modelljének rekonstrukcióját, amely – az akkor még élő Tevel M. Sapiro és Joszif Merzon közreműködésével – el is készült a stockholmi Moderna Museet *Tatlin*-kiállítására, dacára annak, hogy a szovjet hatóságok megtagadták, hogy a vonatkozó dokumentumok rendelkezésre bocsássák. A párizsi 1979-es *Paris-Moscou* kiállításra is készült egy másolat, majd egy harmadik a Tretjakov-képtárban rendezett *Tatlin*-retrospektív alkalmából. Ez utóbbit tekintik autentikus rekonstrukciónak.
- 8 A tanulmányt magyarul a bécsi *Egység* című magyar kommunista emigráns folyóirat 1922. szeptember 16-i száma közölte, innen vették át később a nyugati publikációk. A szuprematizmusról ez volt az első híradás Nyugat-Európában.
- 9 A kiáltvány magyarul a bécsi *MA* 1922 augusztus 1-jei számában jelent meg. Lásd meg: <http://www.academia.edu/1606895/gabo.the-realistic-manifesto.lib-iss>.
- 10 Magyarul megjelent az *Egység* című bécsi magyar emigráns lap 1922. májusi számában.
- 11 A társaság nevét Man Ray találta egy francia újságban. Hiányos francia tudása birtokában úgy vélte, hogy az „Ismeretlen Társaság” megfelelő név lesz, nem tudván, hogy a Société Anonyme egy elterjedt francia vállalati forma (nagyjából részvénytársaság). A társaság jogi bejegyzése során adódott így a már magában is meglehetősen dadaista Société Anonyme, Inc. név.

- ¹² Konsztantin Umanszkij [Константин Александрович Уманский; 1902–1945] kétséget kizáróan színes egyéniség lehetett. 1922 augusztusa és októbere között a Külügyi Népbiztosságon dolgozott. Őt nyelven beszélt, és mint a TASzSz hírügynökség újságírója sokat utazott Nyugat-Európában, ahol az a hír járta, hogy kém. Umanszkij „méltósága alattinak tartotta, hogy kommentálja” a hírt. 1939-ben Sztálin a Szovjetunió Egyesült Államokba akkreditált nagykövetének nevezte ki. Ezután rövid ideig Mexikóban volt nagykövet, majd Costa Rica-i állomáshelyére utazva repülőgépe lezuhant, és Umanszkij életét veszítette.
- ¹³ Később, 1922-ben, a bécsi *Egység* közölte elsőként idegen nyelven Malevics szuprematizmusról írt alapművét, valamint Gabo és Pevsner *Realista manifesztumát*; innen kerültek forrásként az európai művészeti életbe.
- ¹⁴ Megjelent a bécsi *Egység* 1922/2. számában. Uitz Béla (egy 1925-ös keltezésű, Mácza Jánoshoz írt levelében) így emlékezik a szovjet konstruktivizmus megismertetése érdekében tett erőfeszítéseiről: „En voltam az, aki életét kockáztatva átmentem Oroszországba, összedtem egy csomó fényképet és elküldtem Kassáknak. [...] 1921 őszén visszajövet Berlinben találkoztam Mohollyval [sic] és Kállaival. Két teljes éjjel-nappal gyúrtam mindkettőt, hogy ne legyenek marhák, mert a konstruktivizmus magja a centrális művészetnek...”
- ¹⁵ Onnan 1923-ban Franciaországba emigráltak.
- ¹⁶ A katalógus faksimiléje 71 év múlva jelent meg Budapesten.
- ¹⁷ A kiáltvány a *De Stijl* 1922/10. számában jelent meg.
- ¹⁸ Többek között részt vett Theo van Doesburg, El Liszickij, Hans Richter, Cornelis van Eesteren, Moholy-Nagy László, Kemény Alfréd, Péri László, Hans Arp, Max Burchartz, Werner Graeff, Franz Seiwert, Viking Eggeling, Enrico Prampolini, Jean Pougny [Ivan Punyi], Raoul Hausmann, Hans Richter, Otto Dix, Tomojosi Murajama, valamint a dada mozgalomból Kurt Schwitters és Tristan Tzara. A kongresszus kapcsán Van Doesburg, Liszickij és Richter május 30-án Düsseldorfban közzétette az *Erklärung der internationalen Fraktion der Konstruktivisten des ersten internationalen Kongresses der fortschrittlichen Künstler* [A haladó művészek első nemzetközi kongresszusa nemzetközi konstruktivista frakciónak felhívása] című deklarációjukat. A kiáltvány megjelent a *De Stijl*-ben (5. évf. 4. sz.)
- ¹⁹ Ezt a tevékenységet Malevics 1926 végéig folytatta.
- ²⁰ Többek között a következő művészekről közöltek alkotásokat: Hans Arp, Robert Delaunay, Bortnyik Sándor, Péri László, Alekszandr Archipenko, Kudlák Lajos, Sophie Taeuber, Georges Vantongerloo, Theo van Doesburg, Man Ray, Piet Mondrian, El Liszickij, Olga Rozanova, Alekszandr Rodcsenko, Moholy-Nagy László, Kassák Lajos és Viking Eggeling.

- ²¹ A kongresszuson részt vett többek között El Liszickij, Moholy-Nagy László és Lucia, Bortnyik Sándor, Hans Richter, Hannah Höch, Cornelis van Eesteren, Karel Maes, Kemény Alfréd, Werner Graeff, Karl Peter Röhl, Max Burchartz, Nini Smith, Harry Scheibe, Tristan Tzara, Hans Aro, Nelly van Moorsel, Kurt Schwitters, Bernhard Sturzkopf és Hans Vogel. A kongresszuson Doesburg utat engedett a weimari Bauhauossal kapcsolatban felgyűlemlett frusztrációjának. A *Mecano* című dadaista lap októberi számában pedig azt kérdezi: „Lehetséges, hogy a diákok jobb képességűek mestereiknél? („Constatations de l’impuissance absolue des »Meister« (exclusivement du directeur, pauvre bébé de ses impulsions catastrophales!) – Les élèves plus doués que leurs »maîtres«?)” Tzara látogatása nyomán a Bauhaus „hülyéktől, mazdaznantól és csonttalan expresszionizmustól megfertőzött művészetkórháznak” nevezi („21. Sept. Tzara visite l’Hôtel des artistes invalides »Bauhaus«. Beaucoup des malades de pépic de Mazdaznan et de l’expressionisme sans fil”).
- ²² Kiállított még El Liszickij, Pevsner, Olga Rozanova, Alekszandr Rodcsenko (fotókkal), Natan Altman (az *Uriel Akosta* című színdarab díszlete a moszkvai Zsidó Kamaraszínház számára), Bogoszlavszkaja (színházi jelmezek), Alekszandr Archipenko, Baranov-Rosiné, Vlagyimir Tatlin, Naum Gabo, Ivan Kljun, Ljubov Popova, Ivan Punyi, Alekszandra Exter, Drevin, Manszurov, Sztenberg, Konsztantyin Medunyeckij, Miturics, Klucisz, Karl Jogan-szon, David Sterenberg, Varvara Sztjepanova, Sztregeminszkij, Vesznyin és Udalcova. A katalógus reprintje 1988-ban Kölnben jelent meg.
- ²³ Úgy tűnik, Naum Gabo ezt kicsit másképp látta, ugyanis később beszámol arról, hogy „...az 1922-es berlini orosz kiállítás kapcsán Moholy [sic] meghívott a műtermébe. Úgy mutatta be magát mint a konstruktív művészetnek elkötelezett művészt és megmutatta a munkáit. Borzalmas akadémikus munkák voltak és azt magyarázta, hogy most már absztrakt stílusban dolgozik. [...] Egy bűdös szót sem szólt viszont arról, hogy egy másik, bizonyos Kemény nevű magyarral [...] kiadtak egy kiáltványt, ami lényegében átvette az 1920-as moszkvai Realista manifesztumunkat. Erről csak jóval később értesültem, amikor németül olvastam [Der Sturm 1922. decemberi számában megjelent] írásukat. El kell mondjam, hogy jöttem kapcsolatba ezzel a két tolvaj magyarral... Ha nem lett volna közeli barátom Ernst [Ernö] Kállai, ez az egészen különleges művészeti író, aki nagyon ért a modern művészethez, bizony meg lenne a véleményem a magyarokról...”.
- ²⁴ A Kestner Gesellschaft első igazgatója, Paul Küppers halála után özvegye Sophie Lissitzky-Küppers néven El Liszickij felesége, majd később monográfusa lett.
- ²⁵ Forgács Éva az „addicionális” helyett a „lappangó” szó használatát javasolja.

- ²⁶ Néhány forrás ezt 1926 februárjára datálja.
- ²⁷ A lap 1929-ig jelent meg.
- ²⁸ Később a New York-i Museum of Modern Art (MoMA) első igazgatója.
- ²⁹ Évek múlva, 1930-ban a szovjet OGPU le is tartóztatta Malevicset és berlini útja miatt hónapokig előzetes letartóztatásban tartotta.
- ³⁰ A gyűjteményben van többek között Josef Albers, Alekszandr Archipenko, Hans (Jean) Arp, Constantin Brancusi, Alexander Calder, Theo van Doesburg, Naum Gabo, Vaszilij Kandinszkij, Paul Klee, El Liszickij, Kazimir Malevics, Moholy-Nagy László, Piet Mondrian, Ljubov Popova és Sophie Täuber-Arp munkája.
- ³¹ Sutkót 1938-ban letartóztatták; 1941-ben halt meg a Gulágon.
- ³² Hatvan évvel később, 1993-ban Hardzsijev Oroszországból Hollandiába emigrált feleségével, ahova – némileg rugalmasan alkalmazva bizonyos szokásos vámolási szabályok betartását – magával vitte az orosz avantgárdot felölelő jelentős gyűjteményét is. Ezekből számos darab szokatlan körülmények között bukkan néha fel Nyugat-Európában, hol a műkereskedelemben, hol egyebütt.
- ³³ A sírkő a II. világháború alatt megsemmisült. 2013-ban lakótelep épült Malevics sírhelyén. Az 1988-ban készített második emlékmű ma szintén egy lakópark területére esik.
- ³⁴ A kötet jelentős teret szentel Alekszandr Archipenko, Hans Arp, Alexander Calder, Sonia Delaunay, Theo van Doesburg, Naum Gabo, Julio Gonzalez, Vaszilij Kandinszkij, Frank Kupka, Mihail Larionov, El Liszickij, Moholy-Nagy László, Piet Mondrian, Ben Nicholson, Antoine Pevsner, Alekszandr Rodcsenko, Vlagyimir Tatlin és Georges Vantongerloo munkásságának is.
- ³⁵ 1974-ben a Moszkvában élő Costakis a KGB által eldözerolt avantgárd *Bulldózeres Kiállítás* (Бульдозерная выставка) miatt az illetékes szovjet hatóságokat a fasiszta jelzővel illette. Pár nap múlva Costakis Moszkva melletti dácsája leégett. Costakis a Szovjetunió elhagyására kényszerült, és 1977-ben letelepedett Görögországban. Távozása előtt azonban a szovjet hatóságok biztatására gyűjteménye felét a moszkvai Tretyjakov-képtárnak ajándékozta.
- ³⁶ A szalonon számos magyar művész (Étienne Beothy, Gyarmathy Tihamér, Jakovits József, Lengyel László, Lossonczy Tamás és Ibolya, Marosán Gyula, Martyn Ferenc, Monda Misztrik, Henri Nouveau [Neugeboren Henrik], (Lancelot) Ney László, Moholy-Nagy László, Réth Alfréd, Vajda Lajos és Zemplényi Magda) munkáját is kiállították.

RÖVIDÍTÉSEK – AZ OROSZ INTÉZMÉNYNEVEK FELOLDÁSAI

AHR/AHRR (АХР – Ассоциация Художников Революции) / (АХРР – Ассоциацию художников революционно й России) = A Forradalmi Oroszország Művészeink Egyesülete

ASzNOVA (АСНОВА – Ассоциация новых архитекторов) = Új építészek egyesülete

Bubnovij Valet (Бубновый валет) = Káro Bubi

Csetire Iszkussztva (Четыре Искусства) = A Négy Művészet Egyesület

Dobicsina Művészeti Iroda [Надежда Евсеевна Добычина (Фишман)]

GIII (ГИИИ – Государственного института истории искусств) = Állami Művészettörténeti Intézet

GINHUK (ГИНХУК – Государственный институт художественной культуры) = Művészeti Kultúra Állami Intézete

GLAVISZKUSZTVO (LAVISZKUSZTVO – Главное управление по делам художественной литературы и искусства.) = Állami Szépirodalmi és Művészeti Hivatal

GLAVNAUKA (ГЛАВНАУКА – Главное управление научными, научно-художественными и музейными учреждениями) = Tudományos, Művészeti és Múzeumi Intézetek Központi Hivatala

Golubaja Roza (Голубая Роза) = Kék Rózsa

Goszudartszvennűj Ruszkij Muzej (Государственный Русский Музей) = (Állami) Orosz Múzeum

INHUK (ИНХУК : Институт Художественной Культуры) = Művészeti Kultúra Intézete

IZO (Изо-наркомпрос; отдел изобразительных искусств) = a NARKOMPROSz vizuális művészetekkel foglalkozó osztálya

LEF, Levűj Front Iszkussztv (ЛЕФ – Левый фронт искусств) = Bal Művészeti Front

MNK (МНК – Музей художественной культуры) = Művészi Kultúra Múzeuma

Mir Iszkussztva (Мир Искусства) = A Művészet Világa

MOLPOSZNOVISz (Молпосновис, Молодые Последователи Нового Искусства) = Az új művészet ifjú követői

MUЖВЗ (Московское училище живописи, ваяния и зодчества) = Moszkvai Festészeti, Szobrászati és Építészeti Iskola

NARKOMPROSz (Наркомпрос - Народный комиссариат просвещения) = Közoktatási Népbiztosság

NKDВ, Narodnij Komisszariat Vnutrennih Del (НКВД – Народный комиссариат внутренних дел) = Belügyi Népbiztosság

NOZs (НОЖ – Новое Общество Живописцев) = A festők új társasága

OBMONU, Obcseszto Molodih Hudozsnikov (ОБМОХУ – Общество Молодых Художников) = Ifjalművészek Szövetsége

OGPU (Объединённое государственное политическое управление при СНК СССР) = Egyesített Állami Politikai Igazgatóság; állambiztonsági hivatal

OMH (ОМХ – Общество Московских Художников) = Moszkvai művészek szervezete

Oszlinűj hvoszt (Ослиный хвост) = Szamárfarok

POSzNOVISz (ПОСНОВИС – Последователи Нового Искусства, Poszledovatyeli Novogo Iszkusztva) = Az Új Művészet követői

Proun (ПРОУН – PROjekt Unovisza) = UNOVISz terve / Проекты Утверждения Нового Искусства (PROjekt Utverzsdenyija Novoga) = Új valóság megteremtésének terve

RAHN (РАХН – Российская Академия художественных наук) = Orosz Művészettudományi Akadémia

Szojuz mologyozs (Союз Молодёжи) = Ifjúsági Szövetség

Szupremusz [Супремус]

SzVOMASz (СВОМАС – Свободные Государственные Художественные Мастерские) = Szabad Állami Művészeti Tanműhely

UNOVISz (УНОВИС – Учредители Нового Искусства) = Az új művészet képviselői

VHUTEIN (ВХУТЕИН – Высший Государственный Художественно-Технический Институт) = Művészeti-technikai Főiskola

VHUTEMASz (Вхутемас – Высшие художественно-технические мастерские) = Felsőfokú Művészeti-technikai Tanműhely

VOPRA (Всероссийское общество [Всесоюзное объединение] пролетарских архитекторов, Vszeszojuznoje Objedinenije Asszociaci Proletarszkih Arkitektorov) = Proletár Építészek Összoroszországi Szövetsége

IRODALOM

Bakos K. – Havas V. szerk., *Művészet és Forradalom – Orosz-Szovjet művészet 1910–1932*, katalógus, Műcsarnok, Budapest, 1987

Beeren, W. A. L. – Joosten, J. M. ed., *Kazimir Malevich*, katalógus, Stedelijk Museum, Amsterdam, 1989

Chepik, T. – Gasparova, E. – Guryanova, N. – Karttunen, I. – Kovtun, Y. – Rymin, R. – Salmela-Hasán, K. – Terekhina, V. – Uspenskaya, E., *Olga Rozanova 1886–1918*, Helsingin Kaupungin Taidmuseo, Helsinki, 1992

Dárdai Zs. – Saxon-Szász J. szerk., *supreMADism, MADI* művészeti periodika, 2006, 8. sz.

Dabrowski, M., *Contrast of Form – Geometric Abstract Art 1910–1980. From the Collection of The Museum of Modern Art Including the Riklis Collection of McCrory Corporation*, katalógus, The Museum of Modern Art, New York, 1985

Dabrowski, M., *Ljubow Popowa 1889–1924*, Prestel-Verlag, München, 1991

Drutt, M. ed., *Kazimir Malevich – Suprematism*, Guggenheim Museum, New York, 2003

Gray, C., *The Russian Experiment in Art 1863–1922*, Thames and Hudson, London, 1962

Graulich, G., *Von Kandinsky bis Tatlin – Konstruktivismus in Europa*, katalógus, Staatliches Museum Schwerin – Kunstmuseum Bonn, 2006

Hötte, D. W. ed., *Utopia 1900–1940 – Visies op een Nieuwe Wereld*, katalógus, Museum de Lakenhal, Lakenhal, 2014

Hünnekens, L. – Bauermeister, Ch., *Matjuschin und die Leningrader avantgarde*, katalógus, Zentrum für Kunst und Medientechnologie Karlsruhe, Oktogon, Karlsruhe, 1991

Kállai E., *Új magyar piktúra 1900–1925*, Amicus, Budapest, *Neue Malerei in Ungarn 1900–1925*, Klinkhardt & Biermann Verlag, Leipzig, 1926

Karginov G., *Rodcsenko*, Corvina Kiadó, Budapest, 1975

Kovtun, J., *Orosz avantgárd*, Ventus Libro Kiadó, Budapest, 2010

Kraus, K. – Emslander, F. ed., *Von Fläche zum Raum – Malewitsch und die frühe Moderne*, katalógus, Staatliche Kunsthalle, Baden-Baden, 2008

Lavrentiev, A., *Varvara Stepanova – A Constructivist Life*, Thames and Hudson, London, 1988

Lebedeva, I. – Sarabjanov, A. – Petrova, Y., *Nikolai Suetin 1897–1954*, The State Russian Museum, The Russian Avant-Garde Foundation, Palece Editions, RA Publishers, 2008

Lissitzky-Küppers, S. (előszó), *El Lissitzky: Maler Architekt Typograf Fotograf*, VEB Verlag der Kunst, Dresden, 1976

Lynton, N., *Tatlin's Tower – Monument to Revolution*, Yale University Press, New Haven – London, 2009

Malevich, K., *The Non-Objective World – The Manifesto of Suprematism*, Dover Publications, Mineola, New York, 2003 (az 1927-ben, a *Bauhausbücher* németül megjelent 11. kötetének angol fordítása)

Margolin, V., *The Struggle for Utopia – Rodchenko, Lissitzky, Moholy-Nagy 1917–1946*, The University of Chicago Press, Chicago–London, 1997

Müller-Alsbach, A. – Pardey, A. – Stahlhut, H., *Ivan Puni – Works from the Collection Herman Berninger, Zurich, and Photographs of the Russian Revolution from the Collection Ruth and Peter Herzog*, Basel, katalógus, Museum Jean Tinguely, Bern, 2003

Peterse, F., *Bolshevist, ultra-modern and colourful Russian art from the Triton Foundation*, katalógus, Gemeentemuseum, Den Haag, 2005

Railing, P. ed., *Essays on Victory over the Sun*, vols. 1–2, Artist Bookworks, Forest Row, East Sussex, 2009

Ratke, E., *Konstruktive Malerei 1915–1930*, Peters Verlag, Hanau, 1967

R. Bajkay É. szerk., *A konstruktivizmus – Válogatás a mozzalom dokumentumaiból*, Gondolat, Budapest, 1979

Rickey, G., *Constructivism – Origins and Evolution*, George Braziller, New York, 1967

Rotzler, W., *Constructive Concepts – A History of Constructive Art from Cubism to the Present – Collection McCrory Corporation New York*, ABC Edition, Zürich, 1977

Shatskikh, A., *Vitebsk – The Life of Art*, Yale University Press, New Haven – London, 2007

Sztrigaljev, A. *Tatlin III. Internacionálé-émlékmű tervéről*, Gyorsuló idő, Magvető Kiadó, Budapest, 1976

Tates, S. – Kelly, K. – Rutten, B. – Imanse, G. ed., *Kazimir Malevich and the Russian Avant-garde – Featuring Selections from the Khardzhiev and Costakus Collections*, katalógus, Stedelijk Museum, Amsterdam, 2013

Tsantanoglou, M. – Kobry, Y., *Vers de nouveaux rivages – L'avant-garde Russe dans la collection Costakis*, katalógus, Fondation Dina Vierny – Musée Maillol, Gallimard, Paris, 2008

Tupitsyn, M. ed., *Rodchenko&Popova – Defining Constructivism*, Tate Publishing, London, 2009

Vadas J., *El Lisszickij*, Művészet kiskönyvtára, no. 111, Corvina Kiadó, Budapest, 1977

Zsadova, L. A. szerk., *Tatlin*, Corvina, Budapest, 1983

<http://monoskop.org/Russia#Avant-garde>

<http://www.russianavantgard.com/groups-t-9.html>

<http://www.inform.eu/knaveofdiamonds.html>

<http://en.inforapid.org/index.php?search=Victory%20over%20the%20Sun>

http://netlibrary.net/articles/Donkey%27s_Tail

<http://www.inform.eu/knaveofdiamonds.html>

<http://www.tate.org.uk/art/research-publications/the-sublime/philip-shaw-kasimir-malevichs-black-square-r1141459>

http://www.wikiwand.com/en/Konstantin_Umamsky

<http://monoskop.org/LEF>

<http://www.intermedia.c3.hu/mszovgy1/malevics.htm>

<https://modernistarchitecture.wordpress.com/tag/kazimir-malevich/>

<https://modernistarchitecture.wordpress.com/2010/10/22/tadeusz-peiper%E2%80%99%E2%80%9Cmalevich-in-poland%E2%80%9D-1927/>

<http://www.johngoto.org.uk/malevich/taylor.htm>

<http://posztinfo.hu/arckepcsarnok/arckepcsarnok-belarusz/arckepcsarnok-belarusz-kepzo-muveszet/kazimir-Malevics-az-orosz-absztrakt-ujraertekelt-muvesze/>

<http://www.holmi.org/2001/04/forgacs-eva-fekete-negyzet-es-voros-negyzet-Malevics-es-liszickij-alkotoi-kapcsolata>

<http://ujnautilus.info/boris-groys-forradalmiva-valni-kazimir-Malevicsrol>

<http://design.hu/magazin/art-design-muzeum/kepzo-muveszet/egy-vegletesen-radikalis-gesztus>

<http://thecharnelhouse.org/2013/05/18/bury-me-beneath-the-black-square/malev2/#main>

<http://www.inform.eu/Biogs/Malevich.pdf>

http://monoskop.org/images/f/f4/Shatskikh_Aleksandra_1992_Unovis_Epicenter_of_a_New_World.pdf

MALEVICS-KRONOLÓGIA · 2015

Összeállította és szerkesztette
Szöllősi-Nagy András

A szöveget gondozta
Borus Judit

Tipográfia, tördelés
Czeizel Balázs

Nyomda
Pannonia Print, Budapest

Kiadja a Nyílt Struktúrák Művészeti Egyesület (OSAS)
info: www.osas.hu

© a szerző, OSAS
ISBN 978-963-89919-7-3